

CZAKÓ DEZSŐ

Internet-, adatbázis- és könyvtárhasználat

**Hatékony tanulási módszerek,
színvonalas szakirodalom-kutatás, igényes dolgozatok**

Bevezetés

Ez a jegyzet az Internet-, adatbázis- és könyvtárhasználat című tantárgy elektronikus formában elérhető, folyamatosan változó tartalmú tananyaga. Az órák anyagán túl azokat a felsőfokú tanulással, kutatással összefüggő aktuális állapotokat is rögzíti, amelyeken változtatni akarunk. Szándékos ez a kettősség, mert abban bízunk, hogy hallgatóink a leíró jellegű szövegrészekből is profitálhatnak, amennyiben felismerik a hibás gyakorlatot.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a hallgatók szakirodalom-kutatási készsége, tanulásmódszertani ismeretei felsőfokú tanulmányaik során nem fejlődnek párhuzamosan a szaktárgyi tudásukkal. A házi dolgozati feladatok esetében a szaktanszékek különböző formai megjegyzései, kifogásai a szerkesztésre vagy a hivatkozásokra vonatkozóan túlnyomórészt elszigeteltek maradnak, és nem állnak össze alkalmazható tudássá.

Indokoltnak éreztük egy olyan oktatási segédanyag létrehozását, amely nem terheli a hallgatókat további elméleti, helyenként elvont ismerethalmazzal, hanem a tanulmányaik során felmerülő napi kutatási és az írással összefüggő problémáikat tekinti kiindulópontnak, és ily módon kísérli meg a szükséges készségek fejlesztését. Ez a jegyzet nem tekinthető könyvtárszakmai munkának, valamint nem az egzakt tudományosság igényével készült, mert nem minden esetben adunk fogalmi definíciókat, illetve bizonyos kifejezéseket nem feltétlenül a szokványos értelmezési tartományban használunk. A tantárgy oktatása során követett koncepció lényege, hogy nem könyvtári/könyvtárosi szakismereteket oktatunk, hanem közgazdasági tartalmú problémamegoldások technikáit igyekszünk a hallgatókkal elsajátíttatni. Ennek keretében a legfontosabb könyvtári, illetve a könyvtárhoz, mint modern információ-közvetítő helyhez kapcsolható felhasználó szintű ismeretek természetesen hangsúlyosak a képzés tematikájában.

A jegyzetben szereplő információ-források, adatbázisok szubjektív válogatáson alapulnak, és azokhoz a jellegzetes kutatási feladatokhoz illeszkednek, amelyekkel hallgatóink évek óta találkoznak. A tárgyszavak kiválasztásán alapuló tematikus keresések önálló fejezettel szerepelnek a jegyzetben, mert tapasztalataink alapján az angolszász oktatási módszereket alkalmazó felsőoktatási intézményekben a feladatok többsége önálló kutatáson alapuló prezentáció, gyakran esettanulmány jellegű házi dolgozat.

A jegyzet célközönsége a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Karának nappali tagozatos hallgatói, de a Karunkon más képzési formában, illetve más intézményben tanulók is eredményesen használhatják, hiszen a magyar felsőoktatásban a bolognai folyamat keretein belül zajló módszertani reformok alapvetően egy irányba mutatnak. Az eredményes szakirodalom-kutatást biztosító logikai műveletek koncepcionális oldala az oktatási intézmény profilja alapján nem mutat jelentős eltérést.

A hallgatókkal a könyvtári tájékoztatási munka során folytatott beszélgetések, a tantárgy oktatása során felhalmozott tapasztalatok és a kiértékelt házi dolgozatokból, illetve a szakdolgozati konzultációkból leszűrhető következtetések a jegyzetírás folyamán pótolhatatlan segítséget jelentettek. A BGF KKK két korábbi európai integrációs szakirányán a Könyvtár és Európai Unió Dokumentációs Központ, valamint a Világgazdaságtan Tanszék, majd a Nemzetközi Gazdálkodás Intézet között immár hosszú évek óta tartó eredményes együttműködés szintén jelentős inspiráló tényező volt.

A jegyzetkészítés módszertanilag az eddig felhalmozott személyes és oktatói tapasztalatok rendszerezésén, valamint ezek és a rendelkezésre álló tudományos szakirodalom felhasználható részeinek összehangolásán alapul.

1. BELÉPÉS A FELSŐOKTATÁSBA

1. 1. A középiskolából egy új rendszerű képzésbe

A felsőfokú intézményekben folytatott tanulmányok lényegesen különböznek a korábbi általános iskolai és középiskolai évektől. A különbségek annak ellenére jelentősek és sokrétűek, hogy az utóbbi időben a magyarországi alap- és közép fokú oktatás számos korszerű módszertani elemmel gazdagodott. A legjellegzetesebb eltérések a tanulás és az oktatás, illetve a számonkérés módszereiben figyelhetők meg. A felsőoktatásban a formális képzés mellett egyre hangsúlyosabbá válik az informális tanulás, miközben az alap- és közép fokú oktatás továbbra is főként elavult tanulásfogalmakkal dolgozik, nem fordít figyelmet a spontán és önálló tanulásra, illetve a tacit tudásra.

A hallgatók jelentős része meglepődik és rövid távon nem is tud alkalmazkodni ahhoz az új helyzethez, amelyben – intézménytől függően változó mértékben – az önálló tanulásra, esettanulmányok kreatív feldolgozására, szakirodalom-kutatásra helyeződik a hangsúly. A szorgalmi időszakban, néhány alapozó tárgyat leszámítva, nincs az alaptudásra irányuló folyamatos számonkérés, ez pedig olyan illúziót kelthet, hogy nem szükséges rendszeresen tanulni, a főiskola sokkal könnyebb, mint a gimnázium vagy a szakközépiskola volt. A hirtelen beköszöntő vizsgaidőszak számos kudarcélmény forrása lehet. A két újszerű tényező veszélyes negatív spirált indíthat be a hallgatók egy részénél, ami azonban a tanulás és a kutatás problémáival való tudatos foglalkozás révén elkerülhető, illetve a folyamat visszafordítható.

Tipikus jelenség, hogy az iskolai oktatás során a vizsgákon minimálisan elvárt tudásszintet a hallgató úgy éli meg, hogy ezzel ő mindent megtett saját szakmai fejlődése érdekében. Nem ismeri fel, hogy sokat árt saját jövőbeli esélyeinek, ha nem fogalmaz meg egy differenciált egyéni szintet – ami esetenként jóval a kötelezően elvárt tudásszint felett áll, illetve ahhoz képest más jellegű –, amelyhez belső igényességből, szakmai ambícióból ragaszkodik. A tantárgyakból, illetve az azokhoz kötődő ismerethalmazból csak az adott felsőoktatási intézményben vizsgázunk, a későbbi ismeretellenőrzések már nem tantárgykeretben történnek. Minden félévben célszerű legalább egy tantárgyat kiválasztanunk, amellyel a tantárgyi követelményeket meghaladó mértékben foglalkozunk, ezáltal presztízstárgyakká válnak, tehát a vizsgákon csak a legjobb minősítést tartjuk elfogadhatónak. El kell jutni oda, hogy a megszerezhető tudás iránti vágy prioritást élvezzen a rövid távú vizsga-centrikussággal szemben, mert az egyéni szempontok alapján kialakított speciális tudás megkülönböztető versenyelőnyt biztosít a munkaerőpiacon.

A frissen a felsőoktatásba került hallgatók egy jól körülhatárolt csoportja attól frusztrált, hogy nincs felkészülve az új helyzetre, esetleg a gimnáziumi tanulmányainak folytatását várja „magasabb szinten”. Csak azokkal az órákkal elégedett, ahol az addig megszokott didaktikus mederben zajlanak a foglalkozások. Nyilvánvaló, hogy ez távolról sem csak az ő hibájuk, és a magyar felsőoktatásban

kibontakozó tartalmi és módszertani reformfolyamat sikere meghatározó mértékben az alap- és a középfokú oktatástól függ. Alapvető különbségek figyelhetők meg a közoktatás és a felsőoktatás elvárásai között. Az általános iskolában teljes mértékben elfogadható, ha a tanulók olyan típusú kutatási feladatokkal találkoznak, ahol elegendő a szükséges információt felkutatni, és a forrás tartalmát gyakorlatilag egy az egyben reprodukálni, hiszen a cél ezen a szinten arra korlátozódik, hogy egyszerű keresési feladatok révén a tanulók a lexikális művek és az egyéb alapvető kézikönyvek használatának alapeseteit sajátítsák el. Sajnos módszertanilag ezen a szinten meg is reked a folyamat, és a végeredmény szempontjából teljesen mindegy, hogy azért, mert nem hangsúlyozzák a középiskolákban, hogy most már távolról sem lenne elegendő a témának megfelelő szöveg mechanikus összeillesztése, vagy mert az értékelésnél az ilyen típusú megoldások is megfelelő minősítést kapnak. A hallgatók nagy számban tekintik a főiskolai kutatási feladatokat is egyszerű szerkesztési műveletnek, ahol legfeljebb arra figyelnek, hogy a letöltött források tartalmilag illeszkedjenek a feladathoz.

Az előadások – hasonlóan egy tankönyvhöz – sohasem fedik le a tantárgy teljes követelményrendszerét. A tantárgyi követelmény szinte minden esetben túlmutat a legfontosabb elméleti összefüggések elsajátítását szolgáló tankönyvek lehetőségein. Az egyetemi és főiskolai előadások magas szintű szellemi alkotómunkának számítanak, ne a tananyag mechanikus visszaadását várjuk tőlük. Az előadás tehát nem kollektív korrepetálás. Gyakran szembesülhetünk azzal a problémával is, hogy a hallgató csak konkrétan azzal a területtel szeretne foglalkozni, amiről a szaknak vagy a tantárgynak szerinte szólnia kell, alapozás és kitekintések nélkül. Egy ilyen tananyag kitűnően memorizálható, használati értéke azonban csekély. Folyamatos önképzés, alkalmazkodás az egész életen át tartó, folyamatos tanulás modelljéhez nélkülözhetetlen. A jegyzetben és az órákon is a folyamatos tanulás kifejezést használjuk, mert megítélésünk szerint ez az egyetlen terminus, ami megfelelően tükrözi az eredeti (lifelong learning) koncepció lényegét. A főiskolai képzés végére azt várjuk el a hallgatóktól, hogy ne csak passzívan fogadják el a követelményeket, hanem alakítsák is ki azokat a saját egyéniségükre szabott tanulási és kutatási módszereket, amelyeket a későbbiekben hatékonyan alkalmazhatnak.

Célszerű konszenzust kialakítanunk abban az alapkérdésben, hogy szakirodalmi anyaggyűjtésünk céljának sohasem azt tekintjük, hogy megtaláljuk a saját feladatunk kidolgozott megoldását. Egyrészt nincs olyan kutatási módszer vagy adatbázis, amelyben jó eséllyel juthatunk olyan forrásokhoz, amelyek teljesen megfelelnek éppen aktuális feladatunknak. Ha ilyet találunk, az a feladat nem egyetemi–főiskolai szintű. Másrészt, ha reménytelenül sok időt töltünk egy feladathoz kapcsolódó szakirodalom vagy háttéranyag keresésével, valószínűleg nem értettük meg pontosan a feladatunkat, esetleg túlságosan is maximalisták vagyunk és/vagy elméletileg felkészületlenek.

Felsőoktatásban részt vevő hallgatóink jelentős hányada szinte valamennyi feladatát az internet szabadon elérhető keresőprogramjainak segítségével oldja meg, ahol a kapott anyagok szakmai színvonala rendkívül heterogén képet mutat. Az igényszint növelése és a megbízható források megismertetése alapvető fontosságú. Az itt felvetett gondolatok kifejtése a kapcsolódó fejezetekben található.

1. 2. Tanulási módszerek

A jegyzetben az általánosan használt hallgató vagy hallgatók megjelöléskor minden esetben az általunk ismert hallgatók egy csoportját értjük, amelyre a vonatkoztatott megállapítások érvényesek. Az esetek többségében természetesen nem áll rendelkezésünkre teljesen objektív mérési eredmény, ugyanakkor többéves empirikus tapasztalatok és tipikusnak tekinthető megnyilvánulások indokolják a leírtakat.

A tárgy oktatása során kifejezetten hangsúlyozzuk, hogy nincsenek a tanulásmódszertan terén mindenkire érvényes általános szabályszerűségek. Az általunk ajánlott színvonalas szakirodalmi művek szintén elkerülik ezt a kínáló csapdát. Nincsenek ugyanis minden tekintetben releváns elméletek, amelyek minden egyes hallgatóra vagy akár hallgatói csoportra vonatkoztatva garantálnák a biztos sikert. Az egyetemi–főiskolai tanulmányok azonban feltétlenül megkövetelik a tanulás problémáival való tudatos szembenézést.

A hallgatók jelentős része felkészületlenül fogadja azt az új helyzetet, amelyben nincs vagy csak a tantárgyak kisebb részében van a szemeszter folyamán rendszeres ismeretellenőrzés. Ez általában a tantárgyak rossz értelemben vett relativizálásához, az előadások kihagyásához vezet, illetve késlelteti az egyes tárgyakkal való foglalkozást. Egy olyan aszimmetrikus struktúra alakul ki, amelyben a képzési program nappali tagozatos hallgatókra van kialakítva, miközben a hallgatók részvétele az oktatásban a levelező rendszerű tanulmányokat folytatókhoz hasonlít. A hallgatók számottevő része már a képzés első felében is rendszeresen, gyakran napi 6–8 órát dolgozik, a szaktárgyak oktatásában folyamatosan nő a házi dolgozatok jelentősége, továbbá a nyelvórak száma is csökkenő tendenciát mutat. A kötelező és rendszeresen ellenőrzött feladatok, valamint néhány alapozó tárgyból szervezett zárthelyi dolgozatok kimerítik a hallgatók jelentős részének szorgalmi időszakban mozgósítható tanulási kapacitását.

A zh-héten, majd a tényleges vizsgaidőszakban, illetve már a vizsgákra történő jelentkezések kapcsán alakulhat ki az első sokkélmény, hiszen szinte soha nem lehetséges ideális vizsgaeosztás. Gyakran fix időpontú évfolyam-szintű zárthelyi dolgozatok, írásbeli kollokviumok mellett a fennmaradó 8–10 egyéb vizsga csak úgy teljesíthető, hogy gyakran hosszú ideig nem lehet vizsgázni, mert nincs a tanszék által felkínált időpont vagy szabad hely, utána viszont néhány nap alatt akár 5–6 vizsgát is le kell tenni. Néhány kritikus tárgyból sikeresen abszolvált vizsga a későbbi tanulmányok színvonalára negatív hatással is lehet, ha a minimális, illetve nyilvánvalóan nem megfelelő erőfeszítéssel teljesített vizsgát a hallgató tanulási és vizsga-felkészülési mintaként éli meg.

Az egyes félévek elején fel kell vennünk a sokszor feszített munkatempót, ennek keretében minden tantárgy alapkövetelményét képező szakirodalmát (jellemzően egy könyv vagy cikkgyűjtemény) olvassuk el egyszer a szorgalmi időszakban, azonban kifejezetten ne a vizsgára készülési igényével! A felderítő olvasás

keretében figyelmesen vizsgálódva megismerhetjük a tantárgy terminológiáját, tematikai határait, kapcsolódási pontjait más korábban hallgatott tárgyakkal. Ezt

követően néhány hét vagy hónap múlva lényegesen könnyebb lesz a felkészülés a vizsgára. Ennek a módszernek a haszna akkor maximális, ha a szorgalmi időszak második felében kiegészül a tárgyhoz kapcsolódó folyóiratcikkek olvasásával. A folyóiratok rendkívül fontos szerepet töltenek be az alapozó szintű tanulási folyamatban is, mert szakmai színvonaluk mellett láthatóvá teszik a hallgató számára a kötelező formai szabályokat is. Tartalmi szempontból ugyanakkor átmenetileg némi fogalmi zavart is okozhatnak, hiszen a cikkek nyelvezete eltér a didaktikus könyvektől, gyakran erőteljesen közelítve a gyakorlat szaknyelvéhez (-zsargonához).

Az órai jegyzetelés komoly kihívás. A sok kínálkozó hiba közül tapasztalataink szerint nálunk az a legtipikusabb, hogy a hallgatók diktafon-szintű szöveghűséggel akarják reprodukálni az elhangzottakat. Táblázatok és grafikonokat semmiképpen sem érdemes azonnal másolni. Kérdezzük meg az előadó tanártól vagy derítsük ki, honnan származnak a diákon, fóliákon szereplő források, megtalálhatók-e valamelyik könyvben, illetve a belső hálózaton? A felsőoktatásban a projektor, illetve az írásvetítő funkciója nem az, hogy a diákon, fóliákon szereplő tartalmat gondolkodás nélkül, szó szerint átmásoljuk a füzetünkbe. Esetenként természetesen erre is szükség lehet, de elsősorban az órán elhangzó megállapításokat illusztrálja, illetve képszerűen modellez bonyolult, összetett folyamatokat, amelyekhez szükségszerűen hosszú, nehezen követhető körmondatok tartoznak. Koncentráljunk a tanár előadásának kulcsszavaira, amelyek alapján vissza tudjuk idézni az óra hangulatát, az elhangzott legfontosabb gondolatokat! A lejegyzetelt kulcsfogalmak alapján, asszociációs módszerrel próbáljuk még aznap este rekonstruálni a gondolati ívet és a szövegösszefüggéseket! Ha a rendelkezésünkre álló órai jegyzetektől ez nem sikerült, biztosak lehetünk benne, hogy valamilyen módszertani hibával jegyzeteltünk vagy az órai anyag tartalma több szinthez a pillanatnyi tudásunk felett van. Ez csak akkor baj, ha ezt a tényt nem ismerjük fel időben. Mindenképpen meg kell válogatnunk, kitől kérünk vagy fogadunk el órai jegyzetet, hiszen akinek az alaptudása vagy a tanulási módszere nagy mértékben eltér a sajátunktól, annak a jegyzetei sem lesznek kompatibilisek az általunk készítettekkel.

Szakirodalom fénymásolásánál alapvető, hogy minden másolatra írjuk rá a forrás pontos, idézhető szintű bibliográfiai adatait, illetve ellenőrizzük, hogy mi látható az egyes oldalakon ezekből. Esetenként – főleg angolszász publikációknál – precíz bibliográfiai leírást tudunk adni készen kapott információkból, hiszen minden lapon láthatjuk a folyóirat nevét, a megjelenés időbeli adatait, a cikk aktuális oldalszámát. Ekkor is hasznos az általunk készített következetes változat, mert így valamennyi forráson állandó helyen lesznek a bibliográfiai adatok.

1. 3. A közgazdasági képzés sajátosságai

Gyakran találkozhatunk azzal a felfogással, hogy a közgazdasági pálya egzakt tudományos jellegű, matematika-centrikus, ebből következően nem igényel magas szintű íráskészséget. Ez egy alapvetően téves megközelítés, akár makrojellegű témákban végzett kutatásokra, akár az üzleti szférában történő tevékenykedésre gondolunk, nyilvánvaló, hogy írásbeli kommunikációnk minden esetben hatékony érvelést, meggyőzést igényel. Nyelvi igényesség nélkül színvonalas tudományos és szakmai munka sem képzelhető el.

A társadalom egészében, de még a szakmai közvéleményben sincs egyértelműen megfogalmazott elvárás a közgazdasági képzéssel kapcsolatban. Azt az alapkövetelményt azonban leszögezhetjük, hogy képesnek kell lennünk minden téma gazdasági–üzleti nézőpontját (esetenként többet is) megtalálni, és a vizsgált problémát annak tükrében bemutatni.

A kreditrendszerű képzés sajátossága a kötelező és a szabadon választott, valamint a képzési tematikán belül rögzített helyzetű és egy adott időintervallumon belül bármikor felvehető tantárgyak dinamikus egyensúlya. A kreditrendszerű képzés kibontakozása egy középhosszú folyamat eredménye, a megvalósítás az intézményközi, illetve a nemzetközi részképzés tekintetében még nem befejezett. A közgazdasági profilú felsőoktatásban a legtöbb tantárgy oktatása fél- maximum egyéves képzési intervallumban történik. Ez a meglehetősen fesztített időkeret komoly módszertani problémákat vet fel, hiszen esetenként hatalmas ismeretanyagot kell rövid idő alatt elsajátítani.

A főiskolák hagyományosan gyakorlatorientált képzési programot valósítanak meg, ezért esettanulmányok készítésére, illetve a tanultak gyakorlati jellegű értelmezésére helyeződik a fő hangsúly. Miután az elméleti alapozó képzés ezekhez a feladatokhoz is szükséges, az alaptudást képező ismeretanyag jelentős hányadát gyakran önálló kutatással kell megszerezni. A teljes oktatási folyamatrendszerben erőteljes hangsúlyeltolódás figyelhető meg – a távoktatás mintájára – a tanításról a tanulásra. Ez a körülmény tanulásmódszertani szempontból merőben új helyzetet jelent. Arra is figyelniük kell, hogy az angolszász modell terjedése ellenére, bizonyos tantárgyak oktatása és számonkérése – a tárgy kiemelt alaptudás-igényessége miatt – fő hangsúlyaikban továbbra is hagyományos marad.

A legtöbb többszakos közgazdasági képzést folytató intézményben az utóbbi időben a szakok képzési tematikájának konverziója figyelhető meg. A változás lényege abban áll, hogy a tényleges gazdasági szaktárgyak pozíciója erősödik, miközben a szakspecifikus jelleg a hangsúlyok és az arányok terén továbbra is fennmarad. Karunkon is rendkívül szerteágazó képzés folyik, amelynek tartalmi kereteit az egymáshoz szorosan kapcsolódó tárgyakból alkotott blokkok és modulok adják.

Tartós és szinte kezelhetetlen problémát jelent, hogy hallgatóink a kötelezően kijelölt anyagokon túl elképesztően kevés igényes szaknyelvi szöveget olvasnak. Olyan szövegek hiányoznak, amelyek az adott szakterület vezető folyóirataiban jelennek meg, és amelyeket az első sorok elolvasása után általában száraznak vagy túlságosan tudományosnak minősülnek. Ilyen típusú szócikkek figyelmes végigolvasása nélkül komoly szaktárgyi felkészültség mellett sem tudunk majd az elvárt szinten szakszöveget írni. A száraz szakszöveg nem szükségszerűen unalmas, mint ahogy a lazán és színesen megírt gondolatok sem feltétlenül érdekesek.

Hallgatóink ugyanakkor kritikus tömegű igénytelen megfogalmazású, döbbenetes nyelvhelyességű, szakmailag erősen kifogásolható szöveget olvasnak, elsősorban az internet bizonytalan értékű szabad tartalmainak köszönhetően.

Megállapítható, hogy hallgatóink úgy lépnek be a közgazdasági felsőoktatásba, hogy egyáltalán nem ismerik választott szakterületük elsőszámú folyóiratait, egyéb időszakos publikációit (például évkönyvek), kutatóintézeteit és kiadóit. Kétségbeejtő, ha ez az állapot nem vagy csak nagyon lassan változik az itt töltött évek alatt. Az alábbi folyóiratok rendszeres figyelemmel kísérése, állandó rovatainak ismerete alapkövetelmény: Világgazdaság vagy Napi Gazdaság, Figyelő, HVG, Közgazdasági Szemle, Külgazdaság, Vezetéstudomány, Európai Tükör, Kreatív, Marketing & Média, Külügyi Szemle, Magyar Tudomány.

Mind a szakmai, mind az alapozó módszertani képzések fókuszában a kutatómunka és az anyaggyűjtés igény szintjének növelése áll. A fejlődés előtt nincsenek akadályok, többféle eredményes módszer létezik. Olvassuk el még egyszer, amit leírtunk. Tesztelhetjük mondatainkat egy családtaggal vagy évfolyamtárral, egyáltalán nem baj, ha nem szakember, sőt esetenként a kívülálló jobban hasznosítható tippeket tud adni nyelvhelyességi vagy formai kérdésekben, de olykor még tartalmi jellegű megoldásokban is. Elolvashatjuk a saját írásunkat úgy is, mintha egy nyomtatásban megjelent komoly publikációt tartanánk a kezünkben. Tetszik a szöveg? Ha nem, mitől érezzük egy kicsit másnak, mint a vezető folyóiratokban olvasható szakszövegeket? Ha a feladat előírt paramétereire gondolunk, elfogadható-e ez az eltérés? Többnyire javítja a szöveg szakmai és nyelvi színvonalát, ha pihentetjük egy napig. Ezt követően újraolvasva, könnyedén megtalálhatjuk a feltétlenül javításra szoruló részeket. Azonnal feltűnik, ha a szövegrészek szemantikailag vagy szintaktikailag nem illeszkednek egymáshoz, ha túl erőteljes érzelmi bevonódással, elfogultan elemeztünk valamit, ha túl színesen vagy patetikusan fogalmaztunk. Természetesen tökéletes szöveg nincs, a jónak látszó részekben is mindig lehet különböző hibákat találni, és az is biztos, hogy nem mindenki fog azonos véleményt megfogalmazni az írásunkkal kapcsolatban.

1. 4. Szaknyelvi képzés a felsőoktatásban

Különösen egy markáns képzési profillal (ebből a szempontból mindegy, hogy egy- vagy kétpólusú, illetve erőteljesen multidiszciplináris a tantárgystruktúra)

rendelkező intézményben vetődnek fel a nyelvtanulás, illetve az aktív nyelvhasználat terén új szempontok. Ezek közül is kiemelendő, hogy a modern szaknyelvoktatás a Content and Language Integrated Learning (CLIL) koncepciója értelmében a hagyományos nyelvi, szaknyelvi képzés és a szakmai tárgyak oktatása idegen nyelven módszereinek kreatív ötvözésére törekszik.

Egyes nyelvek iránt megnyilvánuló igények ciklikusan változnak, amennyiben valamelyik nyelvhez erős érzelmi kötődés fűződik, azt feltétlenül érdemes tanulni, de az egyes divatnyelvek választásánál, mint amilyen jelenleg a spanyol, figyelembe kell venni egy sor földrajzi–politikai összefüggést. Ami indokolt az Amerikai Egyesült Államokban, nem feltétlenül érvényes Magyarországon is. Az angol nyelv dominanciája mára egyértelmű realitás, amiből következik, hogy angolul legalább passzív tudásszint szükséges, különben állandósítjuk magunkban a nyelvismeret hiányából eredő kisebbségi érzést. A szomszédnyelvek tanulásának kérdése az EU nyelvpolitikai irányelve nyomán vált különösen aktuálissá, amely 2 ún. világnyelv és 1 nem világnyelvnek minősülő szomszédnyelv tanulását ajánlja. Egyértelmű versenylőnyt jelenthet egy-egy kevesek által beszélt szomszédnyelv ismerete a felvételi beszélgetésen, amennyiben a cég érdekelt azon a piacon. Feltétlenül javasoljuk azoknak, akik ebben a kategóriában már minimális alapokkal rendelkeznek, hogy fejlesszék nyelvismeretüket. Erre kitűnőek az interneten található hírportálok és folyóiratok. Közvetlen üzleti szempontú megfontolások is szólnak a kínai nyelv tanulása mellett, ugyanis jelenleg nagyon kevesen beszélnek magas szinten kínaiul, a fordító–tolmácsoló munkákra irányuló kereslet viszont továbbra is növekvő tendenciát mutat.

A nyelviskolák és a különféle nyelvoktató programokat forgalmazó cégek kommunikációs technikái gyakran irreális vágyakat ébresztenek a hallgatókban: erőfeszítés nélkül, néhány kitűnő könyv vagy módszer segítségével tökéletes beszédképességet, imponáló nyelvtudást nem lehet szerezni. Nagyon sokan nem ismerik fel a nyelvórák kapcsán sem, hogy az eddigi alapvetően passzív befogadói állapotú részvétel az oktatási folyamatban, ezen a szinten, főként a csökkenő kontaktóraszám mellett már tarthatatlan. Ha rövid előadást kell készítenünk nyelvórára, magyarul megfogalmazott előadásvázlat, komplett mondatok, majd ezek lefordítása a helyes lépéssorrend, és semmiképp sem valamilyen célnyelvi szöveg letöltése az internetről és annak visszaadása. Az ilyen típusú feladatokban az a cél, hogy fokozatosan fejlődve, egy idő után pontosan azt tudjuk mondani idegen nyelven is, amit ténylegesen szeretnénk, és ne ragadjunk le középszerű nyelvi klisék szintjén. Csak abban az esetben tekinthető a hallgató idegen nyelvi ismerethalmaza valódi nyelvtudásnak, ha képessé teszi aktív nyelvhasználatra, aminek része az idegen nyelveken publikált szakirodalom megértése, feldolgozása és szakszerű alkalmazása a saját munkájában.

Új nyelv tanulásához az egyik ajánlható első lépés – lehetőleg már az első óra előtt – a travlang.com portálról elérhető mini online társalgási szöveget végighallgatása. A magyar nyelvben használt magán- és mássalhangzók hangértéke szinte soha nem teljesen azonos egy másik nyelvével, ezért az első órákkal párhuzamosan hallgassunk nagyon sok autentikus rádiószöveget, azon belül is híreket. Azért rádiót, mert egyrészt sokkal könnyebb nyelvileg igényes adást találni, másrészt a tévéműsorokban a szöveghez tartozó képanyag elterelheti a figyelmünket. Azok a

hírműsorok azonban, ahol látjuk a bemondó arcát, nagyon értékesek, mert egy-egy kritikus magán- vagy mássalhangzó helyes kiejtése könnyebben és gyorsabban rögzül.

A szituációkra építő nyelvtanulásban óriási fejlődési potenciál van. A módszer lényege abban áll, hogy bővítjük a tematikai palettát, illetve megváltoztatjuk a tanulás irányát. Nem kizárólag tankönyvszerű témakörök jellegzetes kifejezéseit, szókapcsolatait tanuljuk, hanem proaktívan átvesszük az irányítást a tematikai képzésben. Tudatosan modellezünk olyan a nyelvtanulás szempontjából is értelmezhető életszituációkat, amelyek megtörténtek vagy jó eséllyel megtörténhetnek velünk, és amelyekben realizált nyelvi teljesítményünket nem érezzük megfelelőnek. Tudatos szókincsfejlesztést alkalmazunk, amely kiterjed állandó szókapcsolatok memorizálására, valamint mondatpanelek összeállítására is.

1. 5. Az internet-, adatbázis- és könyvtárhasználat című tantárgy

Az internet-, adatbázis- és könyvtárhasználat című tantárgyat 2003 szeptembere óta oktatjuk. Közvetlen előzménye a sikeres Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) pályázatához tartozó adatbázis-ismertető tanfolyam volt, amelyet a Kar oktatóinak, illetve egyéb munkatársainak szerveztünk. A tantárgy oktatásával kapcsolatos alapcélok, illetve a hallgatókkal szembeni minimális elvárások a következők:

1. A képzésben részt vevő hallgatók fejlesszék ki magukban a szervezett, illetve egyéni gyakorlások révén a hatékony önálló tanulás képességét, ismerjék fel a kutatómunka során érzékelt tudáshiány jellegét, mértékét és az ismerethiány pótlásának adott körülmények között számukra legelőnyösebb módját és eszközeit.

2. Szerezzék meg az igényes és eredményes – alapvetően önálló – könyvtárhasználat által megkövetelt alapismereteket, ne szoruljanak triviális technikai kérdésekben is ismétlődően a könyvtári olvasószolgálat segítségére. Ennek a követelménynek értelemszerűen csak egy fontos alapeleme a könyvtári katalógusok magabiztos használata.

3. Legyenek képesek a hivatkozási rendszerek helyes alkalmazására. A beadandó feladatoknál ne csak ellenőrző listával, mechanikusan tudják a tanultakat alkalmazni, hanem értsék is meg a különféle – és egymástól gyakran lényegesen különböző – hivatkozási rendszerekben található bibliográfiai adatok jelentését.

4. Jussanak el arra a szintre, hogy anyaggyűjtési célokra már nem kizárólag szabadon elérhető keresőprogramokat használnak, hanem több szakterületen is otthonosan mozognak a legfontosabb internetes oldalak között, valamint ismerik az előfizetéses online adatbázisok közül az adott esetben legeredményesebben használhatókat.

Az alapelvárásoknál már magasabb szintű, de semmiképpen sem irreális követelmény, hogy a képzésben részt vevő hallgatók tanulják meg az egymástól elkülönült tantárgyak keretében szerzett ismereteik szintetizálásának módszereit, valamint ezek konkrét helyzetekben történő alkalmazásának technikáit.

Az internet korunk uralkodó, részben műfajteremtő totális kommunikációs eszköze, a különféle felépítésű és tartalmú adatbázisok nélkülözhetetlenek valamennyi kutatási tevékenységben, a könyvtárhasználat hatékonyságának növelése mind a hallgatók, mind a felsőoktatási intézmények részéről egyértelműen kívánatos. Az összetett cím sem képes azonban lefedni a tantárgy tematikáját teljes egészében, ugyanis az elméleti alapokat jelentő tanulás- és kutatómódszertan a tantárgycímekben nem jelenik meg. Az elmélet tehát annyiban élvez elsőbbséget, hogy a fő célnak nem azt tekintjük, hogy a hallgatók minél több adatbázist ismerjenek meg tanulmányaik során. Igazán elmélyült adatbázis-ismeret csak színvonalas oktatást követő sokoldalú gyakorlatokon alapuló készségfejlődés révén érhető el, tehát egy féléves, 12–14 kontaktórát lehetővé tevő tárgy esetében nem ésszerű sok egyedi program ismertetésébe belekezdeni, célravezetőbb a leghasznosabb adatbázisok lényegi működési sajátosságaira koncentrálni, valamint meghatározni a különféle szintű feladatokhoz tartozó szakirodalmi kutatások mélységét és sorrendjét. Megkíséreljük feltárni azt az elméleti és gyakorlati ismerethalmazt, amelyet sem a tanulás folyamatában, sem a kutatás egyes lépéseinél, az anyaggyűjtésnél nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Megtanulhatjuk, mi mindenre kell figyelnünk az egyes jól elkülöníthető kutatási szakaszokban. Zárt logikai rend alapján végzett, következetes munkával folyamatosan emeljük a szakmai tevékenységünk igény szintjét, ennek keretében már az első órákon elsajátítjuk a bibliográfiai adatok leírásának, majd a hivatkozások készítésének szigorú szabályait. A választott példák, illetve a magyarázó szöveghez kapcsolt tematika alapvetően közgazdasági, illetve üzleti tartalmú, ettől függetlenül a megfelelő fogalmi–tartalmi adaptációkat követően a legtöbb elvi szintű megállapítás érvényes más tudományterület kutatási környezetében is.

A tudományos kutatómunka egyik alappillére a türelem és a rendelkezésre álló időkeret optimális beosztása. Néhány módszeresen végiggondolt, szakszerűen kivitelezett kutatási program, szakirodalmi anyaggyűjtés elméleti és gyakorlati tapasztalati háttérrel biztosíthatja a legfontosabb tanulás-, illetve kutatómódszertani tudás interiorizálását. Egy idő után ugyanis az elvárt tudásanyag biztos készséggé válik, ekkor a megtanult ismeretek már automatikusan hatnak egy-egy kutatási feladatban.

Évről-évre tapasztalhatjuk, hogy az informatikai alapkészségek fejlődnek ugyan, a Word szövegszerkesztő használata mégis számos jellegzetes hibát mutat.

Sajnos maga a szövegszerkesztő generál sok esetben új, korábban ismeretlen hibaforrást. Szakszövegek írásánál az automatikus javítások sokszor kifejezetten diszfunkcionálisak. Kisebb hiba, ha véletlenül kis betűvel kezdünk egy mondatot, mintha azt írjuk, hogy 28. Évfolyam, 4. Szám...

Csak olyan megoldásokat vállaljunk, amelyekben előzetes tapasztalataink teljesen biztosak vagyunk, vagy folyamatosan rendelkezésünkre áll egy programhasználatban naprakész szakember. Ha a válaszuk nem egyértelmű igen, kerüljük a következők használatát: tartalomjegyzék-varázsló, automatikus felsorolások, sorszámok alkalmazása, szövegdoz beillesztése.

Akkor is alkalmazzunk sorkizárást (kettős sorkizárást), ha tétélesen nem szerepel a követelmények között, mert néhány oldal olvasását követően fárasztó a csak balra zárt szöveg. Sajnos a word súgói, illetve a különféle Office-könyvek „gyakorlati” példái az „1.1-es” verzió továbbfejlesztett változatai, az írás során jó eséllyel felmerülő problémák jelentős részére egyszerűen nem reflektáló tartalommal, az informatika-oktatás pedig (az ECDL követelményei miatt) változatlanul térköz-, illetve körlevél-centrikus...

Ma már semmiképpen sem fogadható el, ha egy hallgató nem tud a magyar helyesírásnak megfelelő karaktereket előállítani, mert nincs rajta a klaviatúrán. A diakritikus jelek – azaz az egyes magán- és mássalhangzók alatt, felett vagy mellett található különféle pontok, ékezetek stb., amelyek a betű hangértékének a latin betűsorhoz viszonyított eltérését jelölik – helyes használatát nem csak a magyar nyelv esetében tekintjük kívánatosnak. Bármelyik karakter könnyen beilleszthető a szövegbe az alábbi módszerrel:

Beszúrás ⇔ Szimbólum ⇔ a szükséges nyelvi karakter kiválasztása

A precíz diakritikus jelek következetes alkalmazása természetesen nem csak a magyar nyelvű nevek, illetve publikációk esetében követelmény.

2. A SZAKIRODALOM-KUTATÁS ALAPJAI

A szaktudományok kialakulása óta rendre megfigyelhető, hogy a tudományos tevékenység bizonyos korszakokban elsősorban az adott terület zárt tudományos keretei között, majd globális összefüggésrendszerben, komplex szemléletmóddal zajlik. Érthető ez a ciklikusság, ha arra gondolunk, hogy a kutatások középpontjában mindig gyakorlati problémák megoldása állt.

Az ún. alaptudományokra, illetve alkalmazott tudományokra vonatkozó tudományelméleteket követően a határterületek (interdiszciplináris) tudományos

vizsgálata került előtérbe, továbbá megjelentek olyan fogalmak is, mint multidiszciplináris vagy transzdiszciplináris tudományok. A Budapesti Gazdasági Főiskola képzési profilja például jellegzetesen interdiszciplináris (határtudományi megközelítésű), az egyes tárgyak tudományos megközelítése, oktatásának módszere pedig multidiszciplináris, hiszen sok szempontból vizsgálódik.

A tudományelméletek változásai döntő hatást gyakorolnak az egyes tudományágak szakszókincsének alakulására. Azt is mondhatjuk, hogy a fogalomhasználat állandó változásai jelentős mértékben a tudományos kutatások hangsúly-eltolódásaiból vezethetők le.

2. 1. A modern könyvtár a kutatási folyamatban

A könyvtárak az elektronikus források térnyerése ellenére nélkülözhetetlenek a kutatómunka során. Az igényes szakirodalom összegyűjtéséhez nagyon lényeges a megfelelő könyvtár (szakkönyvtár) kiválasztása, ez a feladat az interneten is elérhető könyvtári katalógusok révén lényegesen könnyebb, mint néhány évtizeddel ezelőtt volt. Nagyon jó, ha sikerélményeket szerzünk a könyvtári keresésben. Tipikus eset, hogy a hallgató előadja, hogy órai prezentációt vagy házi dolgozatot kell készítenie az inflációról. Megmutatjuk neki a rendelkezésre álló adatbázisokat, keresési módszereket, a szóba jöhető források, valamint dokumentumtípusok körét. A hallgató ezekből bizonyos részeket elolvas, egyes cikkeket lemásol magának, és rövidebb-hosszabb kutatást követően rendelkezésére áll egy olyan szintű szakmai forrásanyag, amely alapján a feladat igényesen elkészíthető. Hallgatónk néhány hét múlva ismét megjelenik, majd közli, hogy ezúttal a munkanélküliségről kell készítenie egy hasonló beadandó anyagot. Sajnos a történet a továbbiakban megismétlődik az infláció kutatásánál leírtakkal, ugyanis az anyaggyűjtés módszereivel kapcsolatban már szinte semmire sem emlékszik.

A számítógépes kereséseknél mindig jegyezzük fel a könyv oldalszámát is! Különösen az egyes dokumentumokon külső azonosító jelet nem alkalmazó könyvtárak esetében lényeges, hogy ezt megtegyük, hiszen így könnyebben ki tudjuk választani az esetenként tényleg sok azonos szakjelzet és Cutter-szám alatt futó könyvek közül a nekünk szükségeset. Amennyiben a keresett művünk 450 oldalas, akkor nyilvánvalóan felesleges valamennyi azonos jelzet alatt futó 20–30 oldalas broszúra tüzetes átnézése. Célszerű felírni az esetleges sorozati adatokat is, ezeket a dokumentumokat ugyanis gyakran nem a szakjelzetüknek megfelelő helyen, hanem a sorozat számsorrendje alapján egymás mellett tárolják, gyakran elkülönítetten.

A felsőoktatási szakkönyvtárak egy nagyon sajátos könyvtártípust jelentenek. Tevékenységüket ugyanis az általános könyvtártudományi szempontok mellett igen erőteljesen meghatározzák az adott intézmény szakmai–módszertani elvárásai, amelyek a teljes könyvtári munkafolyamatra meghatározó befolyást gyakorolnak a beszerzéstől a feldolgozás módozatain át az állomány prezentálásáig. Akkor képes egy egyetemi vagy főiskolai szakkönyvtár megfelelni a vele szemben támasztott és

állandóan változó sokoldalú elvárásoknak, ha megtalálja azt a kölcsönös kompromisszumokra épülő működési rendszert, amely biztosítja a különféle szempontok kiegyensúlyozott érvényre jutásának lehetőségét.

Alternatív – de nem teljes körű – tájékozási rendszereket is találhatunk szinte az összes könyvtárban: pl. ETO- vagy szakjelzet-magyarázatot a falon, tematikus, tantárgymodulokhoz tartozó különgyűjteményeket vagy a kötelező irodalom egyedi prezentálását. Ezeknek semmiképpen sem az a célja, hogy leszoktassa a hallgatókat a szakszerű számítógépes keresések alkalmazásáról, bár a végeredménye gyakran mégis az. Kari könyvtárunkban a gyors tájékozást elősegítendő, kihelyeztünk a falakra egy szakjelzet-magyarázatot, amely azonban konkrét könyvek keresésére teljesen alkalmatlan.

Tudnunk kell, hogy a könyvtárak által alkalmazott tudományos klasszifikáció meglehetősen statikus, ezért szakkönyvtárak esetében nem is képzelhető el kizárólag az ETO-jelzetekből generált tárgyszavak alkalmazása, mivel egyrészt túl általános fogalmi kategóriák, másrészt nem képesek megfelelő sebességgel követni az új szakkifejezések terjedését, valamint a jelentéstartomány változását az adott tudományterületen. Az optimális tartalmi feltárás érdekében szakszerű, részletes és következetes tárgyszavazásra van szükség.

2. 2. Dokumentumtípusok

Az internet és a nyomtatott dokumentum-formátum tartós, akár véglegesnek is tekinthető egymás mellett élése napjaink realitása. Az internet, mint az elektronikus kommunikáció központja nyilvánvalóan képtelen arra, hogy a papíralapú hordozókkal minden tekintetben felvegye a versenyt, így az eleve erőltetett szembeállítás mára irrelevánssá vált.

A hagyományos értelmezésű könyv–folyóirat–internetes forráson túl lényegesen nagyobb a dokumentumtípus-választék, és kivált az összetett feladatok esetében – ahol a feladat alapértelmezése sem feltétlenül egyértelmű – kerülhetnek előtérbe a további, speciálisnak tekinthető dokumentumtípusok, mint például az elektronikus folyóiratok, online hírlevelek, kutatási jelentések, cserélhető lapos dokumentumok, jogszabályokat tartalmazó kiadványok.

A folyóiratok kiemelt jelentőséggel bírnak a szakirodalmi források között, mert egyrészt a folyamatos önképzés szakszerű lehetőségét kínálják, másrészt fogalomhasználatuk a didaktikus tankönyvek és a praxis nyelvezete között mozog, így módon az elméleti ismeretek gyakorlatorientált megközelítését is biztosítják.

Az elsődleges források nem kizárólag primer kutatásból származó forrásokat tartalmaznak. Ezek a statisztikai kiadványok, vállalati jelentések és minden egyéb dokumentum, amely nem korábban leírt forráson alapul. A szakirodalom-kutatási folyamatban ezek a forrástípusok nagyon pontosan körülhatárolt funkcióval rendelkeznek. A másodlagos források között különös jelentőséggel bírnak az úgynevezett speciális dokumentumok is. A speciális jelzöt itt nem elsősorban az adott dokumentumtípus formai vagy tartalmi különlegességének érzékeltetése céljából használjuk, hanem abból a megközelítésből, hogy bizonyos dokumentumok tartalmának feltárása könyvtári környezetben alapvetően eltér az egyéb dokumentumoknál megszokott gyakorlattól és ennek meghatározó oka a dokumentum sajátosságaiban rejlik. A hagyományos nyomtatott formátumú dokumentumok közül ebből a szempontból a statisztikai évkönyvekkel, valamint a lexikonokkal, enciklopédiákkal indokolt külön is foglalkoznunk. Az alapvető nehézség ezen dokumentumok használatánál ott jelentkezik, hogy a tartalmi feltárás nem történhet úgy, mint normál könyvek, illetve folyóirat-cikkek esetében, mert több ezer tárgyszó megadását tenné szükségessé. Kutatási feladatoknál ugyanakkor ezen dokumentumtípusok használata feltétlenül kívánatos, de konkrét tárgyszavas kereséssel gyakorlatilag soha nem jutunk el ezekhez az anyagokhoz. Mi a megoldás? Meg kell ismerkednünk az adott tudományterület valamennyi releváns lexikális művével és statisztikai kiadványával. A konkrét kutatási feladatokhoz kapcsolódóan minden esetben gondolni kell arra, hogy van-e valamilyen ilyen jellegű használható mű az adott szakterületen.

Az elektronikus dokumentumokra vonatkozóan a fogalomhasználat nem teljesen egzakt, az alábbi egy lehetséges csoportosítás:

elektronikus, digitális dokumentum: minden olyan dokumentum (hírlevél, cikk, könyv), amely elektronikus úton elérhető.

virtuális dokumentum: nyomtatott változattal nem rendelkező, tehát csak elektronikusan elérhető anyag.

digitalizált dokumentum: minden esetben van nyomtatásban (korábban vagy egyidejűleg) megjelent változata, amelyről az elektronikus verzió digitalizálás útján készült.

Gyakran felmerül a kérdés, hogy a mindennapos tevékenységekhez milyen alapkönyvek legyenek meg otthon?

Az igényes otthoni munkavégzés – kutatási területtől független – alapidokumentumai:

A magyar helyesírás szabályai
Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003

Ha erősen limitáltak a lehetőségeink, akkor feltétlenül ezt vegyük meg, ne a Magyar helyesírási szótárt, mert ez a szabályzaton kívül egy rövidített szótárt is tartalmaz, és a Magyar helyesírási szótár sem ad minden konkrétan felmerülő helyesírási problémára választ.

Bakos Ferenc /szerk./: Idegen szavak és kifejezések szótára
Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003

Függetlenül attól, hogy milyen mértékben alkalmazunk idegen szavakat a dolgozatainkban, mindenképpen meg kell értenünk azokat a szakpublikációkat is, amelyekben nagyon sok és általunk kevésbé ismert idegen eredetű kifejezés található.

Közgazdasági helyesírási szótár
Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2002

A gazdasági terminusoknál felmerülő kérdések tisztázására az ingadozó gyakorlat megszüntetése érdekében. Kifejezetten értékes forrás, meglepően ritka az a szakkifejezés, ahol nem nyújt konkrét segítséget.

Egyetemes Lexikon
Budapest, Magyar Könyvklub, 2001

Szükséges egy általános lexikális – legalább alapszintű – mű is.

Nélkülözhetetlenek továbbá a kétnyelvű, kizárólag új (8–10 éven belüli) kiadású, közepes méretű szótárak a tanult nyelvek mindegyikén.

2. 3. A szakirodalom-kutatás folyamata és módszerei

A kutatási feladat típusától függetlenül felvázolunk egy modellt, amely a rendelkezésre álló szakirodalom hatékony felkutatását biztosítja, minimalizálva a releváns dokumentumok „elveszésének” valószínűségét.

Feltételezve a tematikai megfelelést, a keresést minden esetben az adott oktatási–kutatási intézmény elektronikus könyvtári katalógusában kell kezdeni. A tárgyszavazás módjának megismerése után is feltétlenül érdemes több különböző, hasonló fogalmi tartományt lefedő tárgyszó megadásával kísérleteznünk. A találati halmazban szereplő dokumentumokat kézbe kell vennünk, csak a cím elolvasása ugyanis nem biztosítja sem a releváns, sem az adott feladathoz fel nem használható szakirodalom kiszűrésének lehetőségét. Meg kell néznünk, hogy milyen típusú dokumentumokat tartalmaz a találati halmazunk, amennyiben ugyanis van közte aktuális statisztikákat tartalmazó kiadvány, illetve ún. cserélhető lapos vagy gyűrűskönyv (jogszabály-magyarázatra, esettanulmányokra, esetjogra épülő, meghatározott időközönként rendszeresen aktualizált kiadvány), azok mindenképpen különleges figyelmet érdemelnek. Észre kell vennünk, ha a találati halmazunk minden lefuttatott keresésnél folyóiratcikkek nélküli kínálatot mutat. Ez azt jelenti, hogy az adott könyvtár vagy egyáltalán nem végez folyóiratcikk-feldolgozást vagy a konkrét szakterület kívül esik a fő gyűjtőkörén. Ezt követően fel kell térképeznünk a szakterület legfontosabb magyar és idegen nyelvű folyóiratait. Amennyiben folyóiratról beszélünk, ide tartóznak tekintjük a napilapokat, hetilapokat és egyéb rendszeresen megjelenő publikációkat. (Az újság szót lehetőleg ne használjuk kiterjesztett értelemben!)

A feldolgozott cikkektől függetlenül fel kell kutatnunk más kapcsolódó szakfolyóiratokat is, valamint célszerű áttekintenünk azokat is, amelyekből találtunk ugyan néhány forrást a számítógépes adatbázisban, de nem lehetünk biztosak benne, hogy a feldolgozási tevékenység teljes körű-e. Elárulhatjuk, hogy szinte bizonyosan nem az. Lehet természetesen néhány kiemelt fontosságú szakterület, ahol a feldolgozás minden egyes cikkre kiterjed. Ezt is megtudhatjuk az adott könyvtárban, ily módon a keresésünk eleve gyorsabb és hatékonyabb.

Bár a mindennapi használatban erőteljes a fogalomhasználati zavar, és ez a gyakorlatban általában semmilyen problémát nem okoz, tisztáznunk kell, hogy a kulcsszó nem azonos a tárgyszóval. A kulcsszó a szövegben található kifejezéseket jelöli, a tárgyszó nem feltétlenül jelenik meg explicit módon a szövegben, viszont rendkívül fontos, mert azt jelzi, hogy miről szól a szöveg. Képzeljünk el egy cikket, amely Magyarország és számos közép- és kelet-európai ország kapcsolatrendszerét elemzi. Ezek az államok történetesen a CEFTA volt, illetve jelenlegi tagjai, ugyanakkor a feldolgozás során egyáltalán nem biztos, hogy a CEFTA vagy CEFTA-kereskedelem kifejezést tárgyszóként megadják.

A tárgyszavas keresés alapvető szabálya a rugalmas fogalomhasználat, valamint ezzel összefüggésben a fölrendelt, azaz magasabb – általánosabb – fogalmi szintre emelt kifejezések, „makrofogalmak” előállításának készsége. A CEFTA-példánál arra van szükség, hogy ne ragadjunk le az intézményi megközelítésen, hanem váltani

tudjunk földrajzi kategóriákra, azaz Magyarország és a konkrét ország vagy Magyarország és Közép- és Kelet-Európa.

A feldolgozás módjától függetlenül erre az érzékre állandóan szükségünk van, ugyanis a könyvtárak a tárgyszavazási folyamat során sohasem szókereső szoftverrel dolgoznak. Tehát azok a kifejezések, amelyek a tárgyszó-állományban megjelennek, konkrét szakszavak fölérendeltjeiként értelmezendők, azaz gyűjtőfogalmaknak, tehát könnyedén tovább bonthatók. Egy-egy szakkönyv igényesen elkészített indexe (tárgymutatója) is pótolhatatlan keresési forrás abban az értelemben, hogy a könyvek feldolgozásánál adott tárgyszavak száma biztosan kevesebb az indexben található szakkifejezések összegénél. Különösen az angolszász országokban kiadott könyvek esetében van gyakorlati értéke az indexek használatának, hiszen ezek a kiadványok meglehetősen precíz és jól felépített indexeket tartalmaznak. Nincs teljesen egységes gyakorlat az indexekre vonatkozóan, de a jól használhatóknál érvényesülnek az alábbiak: a személynevek elkülönülnek a tárgyszavaktól, az elsődleges szakkifejezések az általános fogalmaktól. Egyértelműen jelölésre kerül, ha a keresett kifejezéshez kapcsolódó oldalak egy blokkban találhatóak, ebből ugyanis következtethetünk arra, hogy azokon az oldalakon értelmező, magyarázó szövegeket is találhatunk.

A már sokszor említett egyértelműségi probléma a tárgyszavaknál a multidiszciplináris társadalomtudományi kutatások természetes sajátossága. A természettudományok lényegesen pontosabban körülhatárolható fogalmi struktúrát használnak. A nyomtatott formátumú források szisztematikus átnézését követően kerül sor az elektronikusan elérhető tartalomra. A külföldi gazdasági szaksajtó tematikai hangsúlyai még mindig jelentősen eltérnek a magyarországiétól, továbbá a magyar vonatkozások az EU-csatlakozást követően is marginálisak. Ezt nagy valószínűséggel már minden kezdő kutató is megtapasztalta.

Az idegen nyelvű szakirodalom érdemi használata a folyóiratcikk- és egyéb adatbázisok révén az utóbbi években lényegesen könnyebb. Használatuk szakmai igényességet is jelez, a bennük megtalálható források folyamatos követése naprakész tudást biztosít, elkerülhetővé teszi a provinciális szemléletet, szinte minden esetben új aspektusokat és kutatási irányokat világít meg.

Szürke irodalomnak nyilvános tartalmú, de hivatalosan kiadásra nem kerülő dokumentumokat nevezzük. A szürke irodalom egy nagyon tág kategória, legértékesebb elemei a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek által kezelt különféle szakdolgozatok, doktori disszertációk. Ezeknek egy része feldolgozott könyvtári állományt testesít meg, ezért ezek „világosabb szürkék”. A disszertációk kizárólag helyben használhatók, számos további korlátozással.

A háttéranyagok azoktól a szervezetektől kérhetők el – általában csak betekintésre –, amelyek megrendelésére készültek. Személyes kapcsolatfelvétel, levelezőrendszerek, internetes fórumok, blogok: ezek használata kifejezetten hasznos lehet, esetenként olyan információhoz juthatunk, amelyet más módon egyáltalán nem érthetünk volna el. A megbízhatósági szintjét általánosságban lehetetlen meghatározni, ezt esetről esetre kell értékelnünk.

Eddig tartanak a könyvtári elérésű nyomtatott és elektronikus publikált források, de kutatómunkánk még távolról sem ért véget. Minden esetben végig kell ugyanis gondolnunk, javítja-e az anyaggyűjtés színvonalát, ha primer kutatást is alkalmazunk. A kutatási feladatok többségében indokolt valamilyen primer technika

alkalmazása. A legfontosabbak az alábbi kategóriákba sorolhatók: megfigyelés, kísérlet, megkérdezés (kérdőíves felmérés), interjú. Nagyon komoly feladatot jelent azonban az így szerzett információk kiértékelése a szakszerű és hatékony felhasználás érdekében. Természetesen egyszerűbb primer technikákkal kell kezdeni az ebben a körben történő kutatómunkát, a legideálisabbnak a megfigyelés tűnik. Eltekintve makrogazdasági témáktól, szinte minden esetben alkalmazhatjuk. A személyes megfigyelésekből levont következtetésekkel azonban felettébb óvatosságnak kell lennünk, szinte soha nem tekinthetjük téziseinket bizonyítottnak saját megfigyeléseinkből levont következtetéseink alapján. Gondoljunk az állítás–bizonyítás elválaszthatatlan voltára. A további primer módszereket csak szigorú formai és szakmai szabályok szerint végezhetjük.

Miközben az otthoni, munkahelyi számítógépes munkavégzés rohamos térhódítását figyelhetjük meg, továbbra is azt mondhatjuk, hogy valamennyi igényes szakirodalom-kutatás egyes helyszíneken zajlik. A hagyományos könyvtári környezetben végzett kutatások átalakulóban vannak, de ez a tendencia csak a könyvtárazással töltött idő csökkenésében fogadható el, ami a számítógépes könyvtári infrastruktúra szignifikáns fejlődésének köszönhető. A forrásgyűjtés további fontos színtere a primer jellegű kutatómunka során a kutatási tervbe felvett intézmények felkutatása, ahol elképzelhető, hogy szekunder jellegű forrásokkal is gazdagodhatunk. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a legtöbb szakirodalom-kutatással járó feladat természetes sajátossága, hogy kizárólag könyvtári forrásokra támaszkodva nem végezhető el optimális színvonalon. Tehát fel kell keresni az adott szakterületen releváns kutatóintézeteket, szakmai szervezeteket, cégeket, szakkiállításokat. Az itt szerzett információk az esetek túlnyomó többségében könyvtári kutatással – akkor – nem lettek volna beszerezhetőek. A releváns szakirodalom felkutatása időigényes tevékenység. A siker alapfeltétele egy jól kidolgozott koncepció, amelyhez az anyaggyűjtés minden szakában ragaszkodunk. Természetesen megfelelő rutinnal rendelkezve a kutatási programnak már nem kell feltétlenül ugyanolyan részletesnek és hosszúnak lennie, mint az első kutatások esetében. Ez a kurzus ténylegesen csak akkor lesz hasznos, ha a megtárgyalt és elfogadott szempontok szerint minimálisan két rövidebb-hosszabb kutatási feladatot teljes módszerességben végigvizsgálunk.

Az anyaggyűjtési tevékenység szempontjából alapvető jelentősége van annak a ténynek, hogy milyen célból keresünk szakirodalmat. Első lépésben a hallgatónak kell tisztáznia ezt a kérdést saját magával, ugyanis ez a körülmény a kiindulást teljes egészében meghatározza. Mindez teljesen evidensnek tűnhet, a gyakorlat azonban mégis azt mutatja, hogy ez a mozzanat sokszor hiányzik. Különösen akkor feltűnő ez, ha a hallgató a tájékoztató könyvtárosok vagy bármilyen információ-közvetítéssel foglalkozó szakember segítségét kéri. Egy az egyben megkapjuk ilyenkor az aktuális feladatot, de a feladat konkrét jellegéről, terjedelmi kereteiről és egyéb követelményeiről általában nem mond semmit. Nyilvánvalóan teljesen más megközelítést igényel ugyanarról a feladatról egy tízperces órai prezentáció, mint egy harmincöt oldal terjedelmű TDK-dolgozat. Az is döntő jelentőségű, hogy milyen szakirodalmat olvasott a hallgató korábban.

Mindezt hallgatóink általában nem érzékelik megfelelően, ami nagyon sok improduktív kommunikációhoz vezet a referenz-interjú során. A szakirodalom-kutatásnak alapvetően két típusa létezik. Az egyik esetben valamilyen konkrét

dokumentumot keresünk, amely a tanszéki oktatási program alapján általában a tantárgy törzsanyagát tartalmazza. Esetenként azonban 15–20 forrásból álló, részletes irodalomjegyzéket kapunk, amelyben kiegészítő jellegű ajánlott irodalmak is találhatóak. A másik jellegzetes típus a tematikus keresés, ahol a tanszék nem adja meg konkrétan a dokumentumok címeit, hanem egy-egy kutatási feladathoz (házi dolgozat, prezentáció, referátum) kapcsolódóan a hallgatónak kell önállóan felkutatnia a rendelkezésre álló nyomtatott vagy elektronikus szakirodalmat.

Kereshetünk tankönyvszerű didaktikus anyagot, amely az alapösszefüggések strukturált megértését szolgálja, valamint egy-egy részterületet alaposan bemutató elemzést, továbbá statisztikai adatokat vagy aktuális híryanagot egy témával kapcsolatban. A kölcsönzés Magyarországon továbbra is a szakkönyvtárak alapfunkciója, miközben a rendelkezésre álló források szétszétlásának és felhasználásának középpontjában már régóta nem a már meglévő kötetek példányszámának növelése áll.

Sajnos a diszkrecionális jövedelemhányad és a könyvtárak közötti viszony nem teszi lehetővé azt, hogy a hallgatók döntő többsége a képzésben meghatározó tantárgyak tanulásához szükséges legfontosabb alapműveket megvásárolja, és csak a kiegészítő jellegű, illetve egy-egy feladathoz kapcsolódó dokumentumokat keresse a könyvtárakban. Ezért a kölcsönzés során jelentkező gondok – annak ellenére, hogy egyes könyvekből 50–100 példánnyal is rendelkezünk – továbbra is fennmaradnak.

A könyvtárak, illetve a könyvtárszerű működésű egyéb információ-közvetítő helyek mindegyike rendelkezik egy többé-kevésbé világosan körülhatárolt gyűjteményszervezési koncepcióval, valamint ehhez kapcsolódóan beszerzési politikával. Az adott intézmény profilja meghatározó e tekintetben. Különösen határterületeken tevékenykedő intézmények könyvtárai esetében a minden esetben meglévő fő gyűjtőkör mellett mellék gyűjtőkörökkel is találkozhatunk. Az állomány-fejlesztés ezekben is tervszerű, de bizonyos szempontból eltér a fő gyűjtőkörnél kialakított gyakorlattól. Kevesebb dokumentumot szereznek be a mellék gyűjtőkörben szereplő témákban megjelentek közül, illetve a feldolgozás módja is különböző, különösen a tárgyszavazás gyakorlatát illetően.

3. A TEMATIKUS KERESÉS MÓDSZEREI

A tárgyszavas keresési metódus a legszebb, leginkább kreatív, ugyanakkor a legtöbb csapdát is magában rejtő módszer. Soha ne essünk neki az anyaggyűjtésnek, illetve a feladat elkészítésének egyszerű kulcsszavas Google-kereséssel!

Gondoljuk át, hogy az a fogalom vagy gazdasági jelenség, folyamat, esemény, amire vonatkozóan dokumentumokat szeretnénk találni, milyen fogalmi struktúrában és környezetben helyezkedik el. Tudunk-e szinonimákat mondani, amelyek előzetes szakmai ismereteink szerint közel teljes mértékben lefedik az általunk keresett fogalom jelentését?

Meg kell próbálni minél előbb túllépni a konkrét feladat címének kulcsszavain. Amennyiben a keresőfelület lehetővé teszi az indexes keresést, illetve a böngészést, alkalmazzuk ezt, így ugyanis elkerülhető, hogy olyan tárgyszót keressünk a számítógépes katalógusban, amely az adott könyvtár tárgyszó-állományában nem is található meg. Amennyiben egy általunk kiválasztott tárgyszóra vonatkozó keresés kezelhetetlenül sok találatot eredményez, feltétlenül indokolt a találati halmaz szűkítése. Erre a legjobb módszer egy új tárgyszó bevezetése. A szűkítés közgazdasági tartalmú keresések esetében elsősorban tartalmi jellegű lehet vagy földrajzi relációs. Ebben az esetben a számítógép csak azon dokumentumok leírását jeleníti meg a találati halmazban, amelyekhez a tartalmi feltárás során hozzárendelték mindkét tárgyszót. A katalógusok többsége három tárgyszó egyidejű megadását is lehetővé teszi, különösen interdiszciplináris terület kutatásánál gyakran indokolt ez a hármas szűrés a releváns találatok elérése érdekében. Tudnunk kell azt is, illetve esetenként próbakeresésekkel fel kell fedoznünk, milyen módszerrel tárgyszavaz az adott könyvtár. Nézzünk meg, milyen egymástól eltérő variációk állnak a feldolgozás során a könyvtárak rendelkezésére. Kutatásunk tárgya Németország külkereskedelmének alakulása. Nyilvánvalónak látszik a feladat, de nézzük meg anyaggyűjtési szempontból tényleg olyan egyértelmű-e minden.

Lehetséges variánsok: Németország + külkereskedelem
Külkereskedelem, német
Német külkereskedelem

Ha felismerjük, hogy az adott adatbázis milyen módszert alkalmaz, komoly mértékben csökkenthető az indokolatlanul eredménytelen keresések száma. Általában nincs átjárás a variációk között, illetve az utalások rendszere sem mindig egyértelmű. Szintagmák második tagjára vonatkozó csonkolásos kereséseket pedig a számítógépes könyvtári rendszerek jellemzően nem támogatnak. Tehát egy könyvtári katalógusban, ahol pénzügyi válság, gazdasági válság, ázsiai válság tárgyszavakkal dolgozik az intézmény, a válság tárgyszó lekérdezése nem tudja behozni azokat a dokumentumokat, amelyekre a fent említett három különféle szóösszetétel vonatkozik.

A szinonimák számbavételével, illetve a tárgyszavak képzési metódusának megismerésével, valamint a Boole-algebrára épülő szűrésekkel még távolról sem ért véget azoknak a logikai műveleteknek a sora, amelyekre adott esetben szükségünk lehet. Minden közgazdász hallgatónak képesnek kell lennie arra, hogy egy kutatási feladat kapcsán az általa keresett tárgyszónál általánosabb, magasabb fogalmi szinten elhelyezkedő kifejezést adjon meg. A magyarországi könyvtárak a világ könyvtáraihoz hasonlóan különféle dokumentum-állománnyal rendelkeznek. Eltérő többek között az

állomány tartalmi összetétele, rendeltetése, a célközönség szociokulturális összetétele. Könnyű belátni, hogy mindez komoly hatással van a tárgyszavazásra is, amely eleve egy szubjektív tevékenység. A tárgyszavazás mélysége alapvetően attól függ, mennyire jelentős az adott szakterület a könyvtár állományában, fő vagy mellék gyűjtőkörébe tartozik-e. Tehát eltérőek a relevanciaszintek, nyilvánvalóan olyan általános fogalmak, mint gazdaság, kereskedelem, kultúra egy általános iskolai vagy kistéleplési közművelődési könyvtár esetében jó orientációt jelenthetnek az eligazodásban, egy szakirányú intézményben már használhatatlanok.

Minden felsőoktatási szakkönyvtár olyan mélységig tárgyszavaz, ami a korábbi időszak tapasztalatai alapján a konkrét szakterületen elegendő. Amennyiben az intézmény képzési profiljában változás történik, akár tematikai bővülés, akár a jellegzetes feladattípusok változásai miatt, az viszonylag gyorsan jelentkezik a tárgyszó-állományban is.

A tárgyszavas keresés további problémái:

Enciklopédiák, statisztikai kiadványok esetében nyilvánvaló, hogy a tárgyszavazás nem terjedhet ki minden egyes szócikkre, valamint országra és termékre, ezért ezt a dokumentumtípust mindig külön figyelembe kell venni a számítógépes keresés mellett. Magyarország és Vietnam közötti külgazdasági kapcsolatok vizsgálata esetén ugyanis éppen olyan alapvető források, mint a Külkereskedelmi statisztikai évkönyv és a Magyarország külgazdasága című kiadványok maradnának ki. A kétoldalú kapcsolatok elemzésének többnyire szűkös szakirodalmi feldolgozottsága miatt általában ezek a statisztikák a leglényegesebb források, akkor is, ha csak rövid szöveges összefoglalókat tartalmaznak egyszerű adatelemzéssel.

Egyidejűleg két tárgyszó megadása mellett kapott találati halmaz sajnos nem minden esetben takar releváns dokumentumokat abban az esetben, ha például egy tanulmánykötet esetén az adott könyvtár nem tárja fel analitikusan a kötetben található valamennyi írást. Képzeljünk el egy olyan tanulmánykötetet, amely 40 különböző folyóiratcikk-terjedelmű munkát tartalmaz. Az egyik az Európai Unió külkapcsolati rendszerével foglalkozik, egy másik pedig Törökország tengerparti szállodáinak felújításával. Feladatunk értelmében Törökország és az Európai Unió közötti dokumentumtípus kapcsolatokat kell kutatnunk, különös figyelemmel Törökország csatlakozási törekvéseire az európai integrációhoz. Összetett keresést alkalmazunk, kiválasztjuk Törökországot, illetve az EU-külkapcsolatok tárgyszót. Módszertanilag hibátlanul járunk el, meg is kapjuk a találati halmazban néhány további dokumentum társaságában a szóban forgó tanulmánykötetet, de nyilvánvalóan nem tudjuk felhasználni, mert a tárgyszavak a teljes kötetre lettek megadva.

Újabb problémakört vet fel a tárgyszavazás gyakorlata abból a szempontból, hogy „fölfelé”, tehát egyre magasabb fogalmi szint felé haladva mennyire zárt vagy nyitott a tárgyszavazás művelete. Automatikusan megjeleníti-e a program a találati halmazban az alapfogalmat is? (Marketingkutató, marketingkommunikáció esetén a marketinget vagy csak akkor, ha az is szerepel a feldolgozásnál adott tárgyszavak között.) Felülről szinte sohasem zárt a tárgyszó-hierarchia, különösen nem cikkek és egyéb konkrét témákat tárgyaló dokumentumok esetében. Nyilvánvalóan indokolatlan egy konkrét témájú írásnál megadni az összes általánosabb fogalmi kategóriát, valamennyi lehetséges szempont szerint. Vegyük példának *Az elektronikus kereskedelem térhódításának legújabb tendenciái az FMCG-termékek norvégiai*

piacán című rövid 4–5 oldalas szakcikket. Azonnal láthatjuk, hogy három nyilvánvaló szempont is kínálkozik a tárgyszavazásra.

Van ugyanis

- A) egy termékkategóriánk
- B) egy gazdasági–kereskedelmi ügylettípusunk, valamint
- C) egy pontosan meghatározott földrajzi relációnk.

Mind a három aspektusból konstruálhatunk hierarchikusan felépített, egyre általánosabb kifejezéseket; a következő minta csak egy a lehetséges variációk közül.

A) FMCG-termékek, magyarul többé-kevésbé a nem tartós fogyasztási cikkek food/non-food kínálatát értjük alatta, tehát már eleve egy gyűjtőfogalommal van dolgunk → fogyasztási cikkek (incl. tartós fogyasztási cikkek is) → áruk, termékek következnenek, de ilyen makrofogalmakat szakirodalom-kutatásnál nem használunk.

B) Elektronikus kereskedelem → Belkereskedelem → Kereskedelem → Norvég gazdaság

C) Norvégia → Skandinávia → Észak-Európa → Európa
(Intézményi, illetve integrációelméleti kiindulásból az Északi Tanács vagy az EFTA is jó építkezési lehetőséget kínál.)

Az ETO osztályozó rendszerből származtatott fogalmak könyvek esetén jól kiegészíthetik az intézmény-specifikus tárgyszórendszert, de zavart is okozhat, ha a fogalmi struktúra nagyon eltérő értelmezésű vagy kidolgozottságú. Nyilvánvaló, hogy csak egy hibátlan szintaktikájú (az éppen használt adatbázis informatikai sajátosságainak mindenben megfelelő) keresőkérdés képes használható dokumentumok rekordjainak megjelenítésére. Ugyanakkor most már könnyen beláthatjuk, hogy egy helyesen kivitelezett keresőkérdés lefuttatása is eredményezhet olyan találatokat, amelyekkel nem tudunk mit kezdeni. Tehát meg kell különböztetnünk a keresőkérdésünknek megfelelő találatokat a ténylegesen releváns találatoktól. Ahhoz, hogy ezt megtehessük a szakszerűen megszűrt és kezelhető méretűre csökkentett találati halmazunkban talált dokumentumokat kézbe kell vennünk, össze kell vetnünk a már kialakított koncepciókkal, valamint a már rendelkezésre álló szakirodalommal és csak ezt követően dönthetjük el, hogy milyen szinten használhatók fel.

A böngésző programoknál a keresés technikája és szintaktikája alapvetően eltér a könyvtári környezetben eredményesen alkalmazottól. A döntő különbség abból adódik, hogy míg a könyvtári katalógusban történő keresésnél a dokumentumnak csak a bibliográfiai rekordjai érhetők el, addig a keresőmotorok használatánál kulcsszavak révén az egész dokumentum szövegállománya.

Az eltérések elsősorban a keresőművelet kivitelezésében markánsak, a keresést megelőző logikai műveletekben közel sincs ekkora különbség. Az elmúlt néhány év fejlesztéseinek középpontjában az internetes keresések módszereinek olyan irányú átalakításai álltak, hogy a keresőkérdés megfogalmazása lehetőleg semmilyen informatikai ismeretet ne igényeljen. A gigantikus méretű webes tartalom pedig bármilyen gyenge szintaktikájú kérdésre egyre nagyobb találati halmazzt produkál. Ez a folyamat két szempontból is veszélyes, egyfelől mert kiiktatja, de legalábbis sematizálja a keresőmotorok használatából az ötletet és a formanyelvi rendszert, másfelől a felhasználók könyvtári katalógusokban és egyéb kötött adatbázisokban végzett kereséseknél is azt a gyakorlatot követik.

A jelenlegi helyzet alaposabb megértése érdekében feltétlenül meg kell ismerkednünk az infokommunikációs hálózatok elméletével, az egyre nyilvánvalóbb médiakonvergenciával, valamint az internet jövőjének néhány scenáriójával is.

4. FORRÁSKUTATÁS ADATBÁZISOKBAN

4. 1. Elektronikus könyvtári katalógusok

A kutatómunkát, az anyaggyűjtést célszerű a saját felsőoktatási intézmény könyvtárában kezdeni, mert itt – vagy egy hasonló profilú nagyobb helyen – van a legnagyobb esélye, hogy a képzési program tematikáját megfelelően lefedő dokumentum-állománnyal találkozhatunk.

A szakirodalom kutatásának kiindulópontja könyvtári környezetben ma már egyértelműen az elektronikus könyvtári katalógus, hiszen a gazdasági felsőoktatás számára könyvtárak már nem építenek hagyományos cédulakatalógusokat, legfeljebb folyóirat-cikkeket (vagy valamilyen más állományrészt) tárnak fel ily módon az olvasóiknak, mint történt ez 2005 végéig a BGF Külkereskedelmi Karán is.

A szerző szerinti keresés jellemző problémái a következők.

David Jobber szerző esetében a David-re irányuló keresés biztos, hogy eredménytelen lesz, hiszen vagy nem kapunk egyáltalán semmilyen találatot vagy csak olyanokat, ahol a David utónév. Tehát nem szabad elfelejteni azt a könyvtári katalógizálási, illetve címleírási szabályt, hogy David Jobber-ből Jobber, David lesz. Természetesen szövegen belül, ha hivatkozunk a szerző valamelyik megállapítására, már neveltségesen hatna, ha az író Jobber, David-ként aposztrofálnánk.

A másik jellegzetes buktató abból ered, hogy a tanszékek hajlamosak nagyvonalúan megadni a dokumentumok adatait, ezért olyan személyeket is szerzőként szerepeltetnek, akik valójában csak szerkesztők, illetve egyéb közreműködők. Ez a tévedés ismételtelen eredménytelen keresést eredményez. A megoldás Az alkotó vagy a közreműködő mező alkalmazása. A cím szerinti keresést csak akkor alkalmazhatjuk, ha pontosan ismerjük a keresett mű címét.

Amennyiben a teljes címet nem ismerjük vagy nem értettük meg pontosan az órán, illetve a cím szerinti keresésünk nem járt sikerrel, célszerű alkalmaznunk a cím szava vagy szavak szerinti keresést, ahol is a cím és az alcím valamennyi szavára rá lehet keresni. (Félrevezető lehet az interneten elérhető katalógusban a szavak kifejezés, mert azt az illúziót keltheti, hogy a teljes szövegben tudunk keresni.) Attól, hogy egy könyvben vagy egy hivatalos tanszéki dokumentumon látunk egy címet leírva, még nem biztos, hogy az helyes. Tipikus és részletes kifejtést nem igénylő probléma, ha a címben az Európai Unió szerepel, de a tantárgyi irodalomlistában már EU. A cím szava/szavak mező alkalmazásának alapfeltétele, hogy legyen legalább egy olyan kifejezés a címben, amelyre biztosan emlékszünk. Akkor hatékony a cím szava szerinti módszer, ha olyan kifejezésre keresünk rá, amelyik nem gyakori, hiszen kis találati halmazunk lesz, amelyből a keresett anyagot kiválaszthatjuk. Különösen idegen nyelvű dokumentumokra, valamint új szakkifejezésekre irányuló keresés esetén lehet eredményes a tárgyszavas keresés kiegészítéseként alkalmazni. Nem szabad elfelejteni, hogy az elektronikus könyvtári katalógus keresőfelülete nem egy űrlap, amelynek minden sorát ki kell töltenünk. Ugyanakkor az is hibás megközelítés, ha azt hisszük, hogy egy keresési szempont megadása minden esetben elegendő, illetve biztosan eljuttat a kívánt eredményhez.

Célszerű a keresőkérdések kombinálása, illetve a különféle szűrések, szűkítések alkalmazása, amelyek közül kiemelhetők a nyelv, illetve dokumentumtípus szerintiek. Egy hibásan megadott keresési szempont azonban az összes tökéletesen kitöltött mezőt értelmezhetetlenné teszi a program számára és garantáltan sikertelen kereséshez vezet.

Az elektronikus katalógusoknak két megjelenési formája van, ami azonban rendszerint egy adatbázist takar. Létezik ugyanis egy általában DOS-alapú, csak belső használatot lehetővé tévő könyvtári katalógus, illetve ennek egy internet-alapú

változata (ugyanazzal az adattartalommal), amely távolból is elérhető /OPAC – Online Public Access Catalogue/.

Az alapváltozatban általában hatékonyabban lehet keresni, bár használata esetenként bonyolultabb, de legalábbis formalizáltabb, házon belül mégis javasolható, mert az internetre adaptált könyvtári adatbázis nem nyújt minden esetben teljes körű lekérdezési lehetőséget. Ugyanakkor a távoli elérés egyértelműen komoly előny, különösen, ha pontosan tisztában vagyunk azokkal a hiányosságokkal, amelyekkel az internetes változat rendelkezik. Léteznek elektronikus könyvtári katalógusokat könyvtártípusok szerinti rendszerezésben tartalmazó internet-oldalak (pl. HUNOPAC), valamint közös katalógusok is (pl. MOKKA, ODR), amelyek használatával egy űrlap kitöltésével több könyvtári katalógusban keresünk.

A könyvtári katalógusokban az adott intézmény által feldolgozott dokumentumok meghatározott szempontok szerint feltárt ismérveire (szerző, cím, tartalmat leíró tárgyszavak, kiadási adatok stb.) lehet rákeresni szigorú szintaktikai szabályok alapján. Tehát olyan adatokhoz, bibliográfiai rekordokhoz jutunk, amelyek alapján a keresett, illetve a megfelelőnek látszó dokumentum könnyen megtalálható. De néhány később tárgyalandó speciális esettől (elektronikus könyvtárak) eltekintve nem jutunk hozzá az adott dokumentum teljes szövegéhez. A hozzáférés itt is közvetett, hiszen egy internet-címre történő hivatkozás elárulja, hogy elérhető a teljes szöveg is, de ehhez be kell lépni egy új adatbázisba és ott megkeresni a kiválasztott művet.

A keresőkérdés feltétele előtt meg kell tudnunk, hogy tartalmaz-e az elektronikus könyvtári katalógus lekérdezhető indexeket (kereshetők listája), amelyek alapján előre láthatjuk, hogy van-e egyáltalán olyan rekord, amely megfelel a keresésünknek.

4.2. Adatbázistípusok

A jól működő adatbázisokban az adatok tárolására kialakított struktúra megfelelően illeszkedik az egyes adatok információtartalma által megkövetelt szerkezethez. A tartalomkezelés fogalma és tevékenysége magában foglalja az adatkezelést és az információmenedzsmentet is. A tartalom leíró adatok nélkül nem vagy csak hiányosan kereshető vissza. A tartalom egyedi alkotóelemeinek szisztematikus feltárásának legfontosabb eszköze a metaadat, amely adat egy adatról. Leíró metaadatként kerül rögzítésre a cím, a szerző, a formátum, a keletkezés ideje és bármilyen további kívánt kategória. A szemantikus metaadatok a feltárára szolgáló kulcsszavak, illetve tárgyszavak. Az adatbázisok alapvetően két fő csoportba

oszthatók. Az elsőbe – egyszerű adatbázisok – azok a helyben tárolt tartalmat kínáló adatbázisok tartoznak, amelyeknél az adatbázis tartalmára vonatkozó keresőkérdés megadására szolgáló űrlap (keresőfelület) és az adatbázis-tartalom nem különül el, azaz a keresés egy meghatározott adatbázisban történik.

Az adatbázisok másik fő csoportját az ún. metaadatbázisok (adatbázis az adatbázisban) jelentik. Itt a keresés – látszólag – egyidejűleg több adatbázisban fut. Mindez a Z39.50-es kommunikációs protokoll segítségével történik. A feltett keresőkérdést a protokoll az egyes keresésbe bevont adatbázisok szempontjából szabványos formátumba transzformálja. Bármilyen hihetetlen, egyszerre mindig csak egy kapcsolat van nyitva, mégis rendkívül gyorsan lezajlik egy-egy keresés. A metaadatbázisok végpontján minden esetben dokumentumszolgáltató szerverek állnak, amelyek az aktuális hozzáférési paraméterekkel összhangban a keresett tartalmat prezentálják. Más megközelítésű felosztás szerint beszélhetünk csak helyben vagy távolról is elérhető adatbázisokról, illetve korlátlan vagy valamilyen módon (IP-címtartomány) limitált hozzáférési lehetőséget kínáló adatbázisokról.

A belső hálózatok, intranetes rendszerek az intézményben zajló jellegzetes kutatásokhoz illeszkedő tartalommal rendelkeznek, ezért feltétlenül odafigyelést igényelnek, bár kínálatuk gyakran esetleges, hiszen az értékesnek tartott tartalom jogi, illetve technikai okokból nem feltétlenül alakítható hálózati elérésűvé.

A gazdasági témájú kutatások az adott szakterületen legfelkészültebb könyvtárak igénybevétele esetén is indokoltá teszik elektronikus adatbázisok használatát. A könyvtári környezetből azonban nem kell feltétlenül kilépnünk, hiszen a legtöbb intézmény számos előfizetett adatbázissal rendelkezik. Ezek a hozzáférés módját tekintve két részre oszthatók, csak belső hálózaton elérhető, illetve internet-alapú, online adatbázisokról beszélhetünk. Az előfizetett elektronikus adatbázisok használata révén az olvasó tulajdonképpen a könyvtár kiterjesztett dokumentum-állományát használja. Ezek az adatbázisok több ezer folyóirat és egyéb sorozatszerű publikáció több évre visszamenőleges, sokoldalú keresést lehetővé tevő archivált anyagát képesek tárolni. Az előfizetési díjak nagyon magasak, de figyelembe véve a kínált tartalmat, jól megválasztott adatbázis-beszerzésekkel a könyvtárak számára alighanem ez a követendő út. Különösen, ha a jelentős kedvezményeket lehetővé tevő konzorciális jellegű beszerzésekre gondolunk, ahol több intézmény közösen lép kapcsolatba az adatbázis-szolgáltatóval, így az egy felhasználóra eső költségszint

lényegesen csökken. A könyvtárak szakmai fejlődéséhez is komoly mértékben hozzájárulnak az online adatbázisok, hiszen az intézmények ily módon bővíthetik saját állományukat. Az online elérésű dokumentumok pedig azért, hogy egyéb letöltési módok mellett kinyomtathatók is, az állomány részeként fogható fel, hiszen a hallgatónak indifferens, hogy a nyomtatott verzióból fénymásolta vagy az online adatbázisból töltötte le a számára szükséges anyagot. Azok a könyvtárak, amelyek az online hozzáféréseket biztosító különféle adatbázisok mellett változatlanul jelentős nyomtatott folyóirat-állományt fizetnek elő, lényegében cikk-katalógusként is használhatják az adatbázisokat, ugyanis biztos, hogy nem dolgozzák fel az online beszerzéseket követően is az angol nyelvű folyóiratokat a korábbi gyakorlat szerint, legfeljebb néhány kiemelt jelentőségűnek minősített folyóiratot. A gazdasági

felsőoktatás számára (is) alapvetően a teljes szövegű folyóirat-adatbázisok értékesek. A nem teljes szövegű, csak bibliográfiai leírást és kivonatokat megjelenítő adatbázisok szakirodalom-gyűjtési szempontból csekély közvetlen előnnyel bírnak. Kivételt képeznek az olyan könyvtárak, amelyek több ezer címből álló angol nyelvű folyóirat-állománnyal büszkélkedhetnek, itt kitűnően hasznosulnak a nem teljes szövegű adatbázisok is, mert a hallgatónak egyszerűen csak fel kell állnia a számítógéptől, és a polcokon megkeresnie a legjobbnak tűnő hivatkozott cikkek szövegét a folyóirat nyomtatott változatában.

A teljes szövegű folyóiratcikk- és egyéb adatbázisok is csak akkor jelentenek valódi használati értéket, ha sikerül a szaktanszékekkel szoros együttműködést kialakítani. Tehát kifejezetten ezekre az adatbázisokra kigondolt feladatokat kell adni a hallgatónak. A hallgatók hajlamosak ugyanis a feladat minimálverzióját teljesíteni, az idegen nyelvű anyagok figyelembevétele a szakmai jellegű dolgozatok esetében külön felhívás nélkül általában marginális, tehát magyar nyelven beadandó munkához kizárólag magyar forrást használnak fel. A legértékesebb és egyúttal költségmentes nyelvtanulási, -gyakorlási lehetőség az amúgy is kötelező feladatok kutatásánál jelentkező fordítási, valamint adaptálási munka. Az így szerzett ismeretek a szakszókincs-bővítés, az állandó szókapcsolatok rögzítése és a sajtónyelvtanulás terén pótolhatatlanok. Ha úgy érezzük, hogy az idegen nyelvű publikációk fordítása, alkalmazása irreálisan nagy problémát okoz a számunkra, akkor biztosak lehetünk benne, hogy komoly hiányosságaink vannak.

4. 3. Keresőprogramok és egyéb népszerű oldalak

Az interneten elérhető különféle adatbázisok használatakor hasznos tudnunk, hogy a program egyszerű szókereső szoftverrel dolgozik vagy a dokumentumokhoz rendelt tárgyszavakkal, illetve a kettő különböző szintű kombinációival. Az ingyenesen elérhető keresőprogramok jellemzően az előbbivel, de az elmúlt néhány évben ezek a keresőprogramok sokat fejlődtek mind az általuk elért oldalak szakmai színvonalát tekintve, mind pedig a találati halmaz megjelenítésében alkalmazott különféle rendezési szempontok (idősorrend, relevanciaszint) terén.

Illúzió azt gondolnunk, hogy a keresőprogramok a teljes web állományában képesek keresni. Csak azokon a nyilvános oldalakon keresnek, amelyekhez hozzáférési joguk van. Részben kapcsolódó, részben új probléma, hogy egy-egy keresőprogram nem képes feltétlenül a számára elérhető strukturálatlan web-lapokat teljes mélységében átvizsgálni, bizonyos tartalmak nem mennek át, általában azok,

amelyek túl mélyen vannak a honlap szerkezetében. (Ez a probléma a metakeresők, pl. dogpile.com használatánál fokozott mértékben áll fenn.) Az utóbbi időben ez a jelenség úgy változik, hogy általában bekerül az értékes szöveges forrás a találati halmazba, de nagyon rossz helyre pozícionáltan, ami azt jelenti, hogy szinte biztosan elveszik.

A szakirodalom-kutatási folyamat csak akkor szakszerű, ha megvalósul a rendelkezésre álló anyagok folyamatos ellenőrzése. A forráskritika funkciója abban áll, hogy értékelni kell a rendelkezésre álló anyagokat abból a szempontból, hogy azok mennyire tekinthetők hitelesnek. Ez a feladat értelemszerűen elsősorban az elektronikus források esetén jelent komoly feladatot, hiszen az interneten elérhető információ-források használati értéke meglehetősen széles skálán mérhető. Kritikus problémát jelent, ha a keresőprogramok nem egy-egy konkrétan olvasható tartalomra mutatnak, hanem internet-portálokra, amelyekben a bennünket érdeklő forrás megtalálása a portál bonyolult szerkezete miatt még a tárolt változat behívásával is bizonytalan, de feltétlenül indokolatlanul időigényes.

Az internet népszerű szabad tartalmainak (linkgyűjtemények, portálok) felhasználásakor egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról a veszélyről, amit ezeknek az anyagoknak a keletkezése indukál. Többnyire ugyanis szerkesztett, valahonnan átvett, részben módosítva, tömörítve átírt anyagokról van szó, amelyeknél a szigorú szakmai kontrollt nem biztosítja a szerzők és a szerkesztők feltétlen hozzáértése. Színesítik a híreket, szándékaik szerint csak stílusosan nyúlnak hozzá, de mivel pontosan nem értik, hogy miről van benne szó, így az általuk kiválasztott szinonimának vélt kifejezések zavarossá, félreérthetővé teszik a szöveget. Amennyiben fordításból származik a szöveg, gyakran olyan szavakat választanak, amelyek nyelvtanilag helyesek, de nem veszik figyelembe az adott szakterületen már meghonosodott adekvát kifejezéseket.

Amennyiben az interneten folyóiratcikkből származó forrást találunk a találati halmazban, már eleve nagyobb biztonsággal közeledhetünk hozzá, ezek az anyagok konszolidált szakmai tartalmat ígérnek. Minden internetes oldalnak keressük meg az impresszum-adatait!

A nyomtatásban megjelenő folyóiratcikkek, könyvek egyéb publikációk esetében a kiadó neve, illetve a kiadvány címe már előzetesen jelent egyfajta biztonságot, így az ezekből nyert adatok és megállapítások a hivatkozási szabályok betartása mellett általában különösebb forrásellenőrzés nélkül felhasználhatók.

Az internetes keresőoldalak esetében számunkra nem elsősorban a szerteágazó szolgáltatáskínálat a lényeges, hanem a potenciális tartalom szakmai színvonalának a kérdése, és az a szisztéma, amely alapján létrejön a találati halmazon belüli megjelenítési sorrend. A keresőprogramok igénybevétele esetenként indokolt, de ne használjuk automatikusan valamennyi feladat megoldásához, különösen ne ugyanazzal a módszerrel.

A Google több, a 90-es évek közepén-végén újdonságnak minősülő megoldással ért el sikereket a keresőprogramok piacán, amelyeket azóta már valamennyi cég használ. A fejlődési pálya érzékeltetése miatt érdemes egy kis áttekintést tennünk ezekről. A Google felismerte a szakmai tartalom mennyiségi és

minőségi növelésének feltétlen szükségességét, ezért az általános profilú anyagok mellett tudatosan keresték a hozzáférési jogokat az egyes szakterületek igényes publikációihoz. (Érthető módon a digitalizált állományt építő folyóirat- és egyéb kiadók kezdetben megkísérelték értékes elektronikus termékeiket önállóan értékesíteni a piacon.)

Észrevették azt is, hogy az eredetileg alkalmazott egyszerű rangsorolási szempont nem nyújt kielégítő megoldást. A változtatás lényege úgy foglалható össze, hogy nemcsak a keresett szavak előfordulásainak száma és szövegen belüli elhelyezkedése, hanem a keletkezés ideje és a szöveggörnyezet, valamint a honlapok közötti hivatkozások rendszere is értékelésre került. Bár ez a komponens egyre nagyobb súlyú lett, a találati halmazok megjelenítésének azonban vegyes modellje alakult ki, többnyire nem lehet pontosan tudni, mi az aktuális rendezőelv. A PageRank fontos, de csak egyike annak a 200 feletti különféle információs jelnek, amelyek meghatározzák egy-egy weboldal megjelenítésének a helyét a találati halmazon belül, ami kardinális kérdés, mert csak az első 50–60 pozíció értékes, a további találatokat általában negligáljuk. Tény azonban, hogy egy közismert nemzetközi szervezet nevét a keresőmezőbe beírva, ma már teljes biztonsággal az első helyen rangsorolva kapjuk meg az adott szervezet saját, hivatalos honlapját. Korábban ez sem volt feltétlenül így. Bár a teljes algoritmusrendszer minden szolgáltatnál titkos, a Google PageRank képlete nyilvános, de a találati halmaz sorrendjét ettől még nem fejthetjük meg. A PageRank egy informatikai algoritmus, amely a hiperhivatkozásokkal összekapcsolt dokumentumokhoz számokat rendel azoknak a hiperlink-hálózatban elfoglalt pozíciója alapján. Megkülönböztet jó minőségű, illetve spam-oldalakat, illetve szankcionálja a különféle manipulációs törekvéseket.

A Google a legkülönbözőbb felmérések szerint évek óta a világ topmárkái között van. Az egyik legújabb a Millward Brown cég 2012-es Brandz Top 200-a, amely alapján a Google cégértéke 107,8 milliárd USD, mely összeg megközelíti a magyar GDP-t. Érdekeség, hogy ezen a ranglistán az 1. az Apple, a Google-t a 3. helyen a Microsoft követi.

A Google-keresések gyakori kritikája, hogy a tartalom túl erősen Amerika-centrikus, illetve szemantikusan gyenge. Figyelemre méltó, hogy három erőteljesnek induló próbálkozás kudarcát is rögzíthettük az elmúlt években, amelyek kifejezetten az európai (Accoona), illetve a magyar (Tango) webtartalom optimális megjelenítését kívánták biztosítani, a Cuil esetében pedig a keresőkérdések jelentéstanilag hatékonyabb értelmezését.

www.matarka.hu

Az első jelentősebb magyarországi próbálkozás elektronikusan elérhető folyóiratcikk-adatbázis létrehozására. A Matarka (Magyar Tartalomjegyzékek Kereshető Katalógusa) jelenleg közel 1000 magyar nyelvű folyóirat tartalomjegyzékét dolgozza fel, a cikkek 15–20%-a teljes szöveggel is elérhető. Nincs tartalmi feltárás, tehát csak cím, címrészlet és szerző szerint lehet benne keresni, tárgyszavak alapján nem. A folyóiratok címére irányuló keresés révén feltérképezhetjük az egyes tudományterületek folyóirat-állományát is.

<http://ki.oszk.hu/content/ehm-epa-humanusa-matarka-k-z-s-keres>

A legújabb szolgáltatás az EPA, a HUMANUS és MATARKA közös kereshető felülete, amelyen 2 millió cikk bibliográfiai adatai érhető el kb. 20%-os teljes szövegű részarányval.

www.dogpile.com

Az egyik legismertebb metakereső, pillanatnyilag a Google, a Yahoo és a Yandex keresőmotorok állományát érhetjük el egy keresőfelületről. A korábban bemutatott metaadatbázisokhoz hasonlóan a találati halmazban szereplő dokumentumoknál itt is megtalálhatók a lelőhely-információk.

4. 4. Szakmai honlapok

Színvonalas szakirodalom-kutatás nem képzelhető el anélkül, hogy a kutatás tárgykörébe tartozó nívós internetes oldalakat ne ismernénk. Az ismertetéseknél nem tételes használati útmutatót adunk, hanem az egyes oldalak anyaggyűjtéshez kapcsolódó leglényegesebb sajátosságait emeljük ki. Az összeállítás során nem törekedtünk teljességre, ugyanakkor igyekeztünk egy olyan válogatást készíteni, amely nemcsak tartalmi szempontból nyújt új és értékes forrásokat, hanem az egyes adatbázisok működési mechanizmusának megismerése révén más, itt nem tárgyalt szakmai oldalak színvonalas kutatását is elősegíti. Amennyiben találunk egy érdekesnek tűnő honlapot, feltétlenül regisztráltassuk magunkat rajta, mert ezzel az érdemi tartalomhoz való hozzáférési lehetőségeink is bővíthetnek. A regisztrált felhasználó jellemzően egy köztes kategória az egyszerű látogató és a teljes körű jogosultságokkal rendelkező előfizető között.

European Union www.europa.eu.int

Az Európai Unió hivatalos honlapja, bonyolult felépítésű, mátrix-szerkezetű, hatalmas információtömeget tartalmazó adatbázis. Csak a kommunikáció nyelvét tudjuk megválasztani, az egyes oldalakról letölthető anyagok nyelve döntő részben angol, de nagyon magas a francia és német aránya is. Bizonyos információ-szintig ugyanakkor valamennyi hivatalos uniós nyelven található forrásokat, így magyarul is. Bár ez a megállapítás az ebben az alfejezetben tárgyalt összes szakmai honlapra igaz, az Európai Unió portálja esetében külön hangsúlyozzuk, hogy a program saját belső keresőmezőjét annak alapos megismerése előtt ne használjuk. (A keresőprogramokban megszokott szóhalmozó szintaktika biztos kudarc.) Az Európai Unió honlapjának értékét elsődlegesen az adatbázisból letölthető dokumentumok nagy száma és azok hitelessége, illetve szakmai színvonala jelenti.

Tekintettel arra, hogy az Európai Unión belül a Bizottság a politikai centrum és egyúttal a legnagyobb forrásanyag-kibocsátó, a kereséseket minden esetben célszerű az intézményeken belül a Bizottságnál kezdeni, majd az aktuális kutatási feladathoz illeszkedő Főigazgatóság oldalát kell megtalálnunk, ahonnan számos értékes publikáció tölthető le word-, illetve pdf-formátumban. Az Európai Unió az utóbbi néhány évben egy sor korábban nyomtatásban megjelentetett folyóiratát és egyéb kiadványát tette át kizárólagosan az internetre.

Eur-Lex

<http://europa.eu.int/eur-lex>

Az Európai Unió közösségi jogának legfontosabb szabadon elérhető adatbázisa, amely azonban nem teljes körű. Nagyszámú joganyag áll rendelkezésre teljes szöveggel, folyamatosan bővülő magyar nyelvű tartalommal. Megtalálhatók továbbá a legfontosabb szerződések (magyar nyelven nem mindegyik), valamint az Official Journal számai magyarul is.

N-lex

<http://eur-lex.europa.eu/n-lex/>

Régóta hiányolt szolgáltatás, amelyben az egyes EU-tagállamok nemzeti joganyagát kutathatjuk különféle szempontok szerint az adott ország nyelvén. A portál egységes szerkezetben biztosítja a nemzeti szintű jogszabályokat tartalmazó weboldalak tartalmának elérését.

CIA

www.cia.gov

Rendkívül értékes, több szempontból is a legjobb szabadon hozzáférhető statisztikai és faktográfiai adatbázis (Factbook) a világ összes országának természeti adottságairól, politikai rendszeréről és gazdasági helyzetéről. A statisztikai adatok más információforrásokhoz képest szinte naprakészek, bár sok az előre jelzett adat (estimated). A vásárlóerő-paritáson számított értékek helyenként meglepőek lehetnek, de nem kell megijedni az eltérésektől, viszont a hivatkozásban pontosan meg kell adni a CIA oldalát. A világ országainak vezetőit, kormányait bemutató adatbázisa, valamint biztonságpolitikai tárgyú, teljes szöveggel letölthető publikációi szintén hasznosak.

WTO

www.wto.org

A WTO portáljának ismerete azért elengedhetetlen a számunkra, mert olyan nemzetközi kereskedelmi statisztikai adatok letöltését teszi lehetővé, amelyeket más elektronikus és nyomtatott forrásból legfeljebb hosszadalmas keresőmunkával tudnánk felkutatni (Documents, Resources). Ha a világkereskedelem alakulásának tendenciáit vagy két ország, illetve országcsoportok egymás közötti külkereskedelmi forgalmi adatait kutatjuk, a WTO internetes oldala jelenti a megoldást. Már letölthető a World Trade Report 2012 című több száz oldalas kézikönyv is.

IMF

World Bank

www.imf.org

www.worldbank.org

A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank-csoport honlapja. A két szervezet működésével kapcsolatos információkon túl pénzügyi megközelítésű makrogazdasági országelemzései, egy konkrét tagállam és a szervezet kapcsolatrendszerét szisztematikusan bemutató anyagai, valamint saját letölthető kiadványaik nagyon értékesek.

Külügyminisztérium

www.kum.hu

Számos, főként az Európai Unióhoz történő csatlakozással kapcsolatos dokumentum tölthető le a Külügyminisztérium internetes oldaláról. Fontosak az egyes országokhoz kapcsolódó aktuális anyagok, például az esetleges vízumkötelezettséggel kapcsolatos tudnivalók és egyéb utazási információk is. Elérhetők továbbá az Európai Tükörben megjelent cikkek és a Tények Magyarországról című többnyelvű kiadványsorozat tematikus anyagai is.

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

www.vki.hu

Az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének honlapjáról elérhetők a szervezet saját publikációi, amelyek közül a Kihívások című sorozat és a Műhelytanulmányok érdemel kiemelt figyelmet. Bármilyen világgazdasági téma kutatásánál kötelező forrás, mert a legmagasabb szakmai színvonalat jelenti.

www.vg.hu

www.portfolio.hu

www.napi.hu

www.eco.hu

www.privatbankar.hu

www.tozsdeforum.hu

Tartalmas pénzügyi–gazdasági portálok. Közgazdász-hallgatók számára ismeretük elvárható, annál is inkább, mert az itteni írások gyakran az interneten máshol talált források alapanyagai.

ICEG European Center

www.iceg.hu

Közép- és Kelet-Európával kapcsolatos kutatások során nélkülözhetetlen. Nagyszámú magyar és angol nyelvű publikációt találhatunk, amelyek egyes országok és szakterületek esetében kifejezetten hiánypótló jellegűek.

www.opten.hu

A Magyarországon bejegyzett cégek adatbázisa, csak meghatározott szintig (Cégtár light) használható díjtalanul.

4. 5. Korlátozott hozzáférésű adatbázisok

EISZ (Elektronikus Információs szolgáltatás)

Az első magyarországi kísérlet nemzeti licence alapján, központi beszerzésen alapuló elektronikus adatbázis-szolgáltatásra, amely az ún. akadémiai felhasználói körön belül a magyar felsőoktatás valamennyi képviselője számára nyitva áll. Csak a szolgáltatás igénybevételére jogosult intézmény IP-címtartományából érhető el. A tartalmi problémák ellenére jó keretet biztosít az esetleges későbbi fejlesztésekhez, bár működését létrejötte óta komoly módszertani viták és finanszírozási nehézségek jellemzik. Az EISZ-adatbáziscsomag használatához a www.eisz.hu honlapon regisztráció szükséges.

MTA tudományos folyóiratok

Nagyon értékes anyagot testesít meg, hiszen az Akadémiai Kiadó által megjelentetett 61 papíralapú folyóirathoz biztosít online hozzáférést. A folyóirat-gyűjtemény négy nagyobb tudományterületről tartalmaz magas színvonalú tanulmányokat.

Tesztre készen

Az Akadémiai Kiadó és az Idegennyelvi Továbbképző Központ nyelvvizsga-előkészítő tesztlapjai. Jelenleg az angol, a német és a francia változat érhető el.

Scriptum szakszótárak

Kifejezetten jól használható angol, német, francia, orosz és spanyol nyelvű, különféle tematikus szakszótárak találhatók itt, ez az adatbázis jelenti az egyik legerősebb érvet az EISZ-regisztrációhoz.

Business Insights Essentials

General Business File International

Az adatbázis közel 1500 vezető angol és amerikai gazdasági napilap és szakfolyóirat több évre visszamenőleges archivált anyagát tartalmazza, sokoldalú keresési lehetőségekkel. A dokumentum-állomány közel háromnegyede teljes szöveggel érhető el. Korábban éveken keresztül ennek az adatbázisnak az elődje, a General Business File volt az egyetlen általunk elérhető angol nyelvű online adatbázis. Számunkra alapvető fontosságú és egyúttal a legjobban feltérképezett adatbázis. Számos kutatási feladat megoldásának elsősorú eszköze. Az adatbázisban történő hatékony keresés érdekében minden lekérdezésnél célszerű néhány alapszabályt követni. Egy angol nyelvű folyóiratcikk-adatbázis használatánál az elsődleges célunk, hogy más forrásból el nem érhető dokumentumokhoz jussunk. Ezért a beállításoknál kiiktatjuk a nem teljes szövegű hozzáféréseket. Időbeli szűkítéseket általában nem indokolt beállítani, mivel alapértelmezésben a program csökkenő idősorrendben prezentálja a találatokat. Bár a program egyéb keresési verziókat is lehetővé tesz, általában a Subject guide és a Keyword search kategóriákat használjuk. Ahogy a szakmai honlapoknál már kértük, itt se használjuk a keresőprogramoknál alkalmazott egyszerű szövegbeíró módszert. A legértékesebb találatokat akkor kapjuk, ha a kutatott témakört egyszerű kifejezésekre, illetve szókapcsolatokra bontjuk, és ezeket and operációs jellel összekapcsoljuk. A mondatszerű „tárgyszavak”, és egyéb összetett szerkezetek használata kifejezetten kerülendő, a program nem fogja érteni, mit akarunk. A cikkek kétféle formátumban is nyomtathatók, választhatjuk a böngésző formátumot, így normál internetes megjelenítésben vagy a pdf-es változatot, amikor is az eredeti nyomtatott folyóirat-változatban kapjuk meg az anyagot. A nyomtatás mellett választhatjuk a cikk email-ben történő elküldését. Ez egy nagyon elegáns megoldás, a könyvtári és az otthoni munkavégzést összekapcsolását biztosítja.

A program levélküldő rendszere megbízható szolgáltatást nyújt. Az adatbázis csak a Kar területéről érhető el, az egyidejű felhasználók száma korlátozott. Mintakereséseknél megfigyelhető, hogy magas szintű egyezéssel fedi le a BGF Külkereskedelmi Kar interdiszciplináris képzési profilját.

EBSCO-adatbázisrendszer

Az EBSCO egy gigantikus méretű adatbázis-csomag, egyenként is hatalmas folyóirat- és egyéb publikáció-állományt magában foglaló tartalommal.

Kiemelkedő jelentőségét annak köszönheti, hogy szintén egy nemzeti licence keretében történő beszerzés révén gyakorlatilag Magyarország valamennyi felsőoktatási szakkönyvtárában, illetve kutatóintézetében megtalálható. Két önállóan is kereshető adatbázisa, az Academic Search Premier, valamint a Business Source Premier meghatározó az üzleti–gazdasági tárgyú kutatásoknál. A két adatbázisban 11.000 folyóirat teljes szövegű cikkei találhatók, esetenként évtizedekre visszamenőleg, sokoldalú keresési lehetőségekkel. Tekintettel arra, hogy könyveket, 80–100 oldalas írásokat tartalmazó folyóiratcikkeket és egyéb publikációkat egyaránt tartalmaz, kitűnően használható a szakirodalmi kutatómunka valamennyi fázisában. Az EBSCO hiányosságának tekintjük, hogy a tárgyszavazása túl általános fogalmi tartományban történik.

Az EBSCO-adatbáziscsomag tartalma:

Academic Search Complete

Az Academic Search Complete a világ egyik legnagyobb teljes szövegű tudományos adatbázisa. Különösen nagyszámú lektorált folyóiratot tartalmaz, amelyek jelentős része más adatbázisban nem található meg.

Business Source Premier (2012 végéig a Business Source Complete is)

Ez az adatbázis az EBSCO-adatbáziscsomag számunkra legértékesebb tagja. A Business Source Premier vezető gazdasági és üzleti folyóiratok anyagát tartalmazza. Megtalálhatók továbbá az Economist Intelligence Unit (EIU), a Global Insight, az ICON Group és a CountryWatch országjelentései is.

Masterfile Premier

Ez az adatbázis hozzávetőlegesen 2000 általános jellegű, valamint egészségügyi, oktatási és tudományos folyóirat cikkeinek teljes szövegét tartalmazza, továbbá hozzáférést biztosít 315 referenzs mű teljes szövegéhez, közel 100.000 életrajzhoz, valamint egy képgyűjteményhez, amelyben 116.000 fénykép, térkép és zászló található.

Communication and Mass Media Complete

A marketingkommunikáció és a médiakutatások elsőszámú online forrása.

Newspaper Source

A Newspaper Source 25 amerikai és nemzetközi napilap teljes tartalmát szolgáltatja napi frissítéssel.

ERIC

Az ERIC (Educational Resource Information Center) egy amerikai pedagógiai információs rendszer. Sajnos európai vonatkozásokban sokkal kevesebbet nyújt, mint amit a leírások alapján elvárnánk.

Az EBSCO-ban található még négy számunkra kevésbé lényeges, de saját területén rangos adatbázis az orvostudomány és egészségügy területéről:

Health Source: Nursing/Academic Edition

Health Source: Consumer Edition

MedlineClinical Pharmacology

Library, Information Science & Technology Abstracts

Az EBSCO-adatbáziscsomag számunkra elérhető legújabb tagja, ahogy azt a címéből is láthatjuk, nem teljes szövegű tartalommal. Az EBSCO adatbázisai csak a Kar, valamint a többi használatra jogosult intézmény számítógépeiről érhetők el, azonban egyidejű felhasználói korlátozás nélkül.

Bruxinfo

Jelenleg az egyik legértékesebb magyar nyelvű európai integrációs adatbázis. Legfontosabb szolgáltatása a hetente két alkalommal megjelenő EU-hírlevél, amelyet Brüsszelben dolgozó tudósítók elsődleges forrásból származó információi alapján állítanak össze, háttérismeretekkel kiegészítve. Magyarország, illetve a közép- és kelet-európai térség csatlakozásával összefüggő hírek, események hangsúlyosan jelennek meg az anyagokban. Tapasztalataink szerint az EU-val összefüggő feladatokhoz, valamint TDK- és szakdolgozatot készítő kutatásaihoz nyújt érdemi segítséget. Már tematikus keresést lehetővé tevő szolgáltatása is van, és bővül a statisztikai adattartalom. Az EU-val magasabb szinten foglalkozó hallgatók számára értékes információforrás.

Factiva.com

Magyarországon elsőként nálunk érhető el a Factiva.com internetes adatbázis, amely egyedülálló módon közel 30 nyelven – többek között angolul, franciául, hollandul, japánul, kínaiul, németül, olaszul, oroszul, portugálul és spanyolul – szolgáltat teljes szövegű dokumentumokat.

Az adatbázis részletes tartalma: 30 000 üzletági és vállalati elemzés, 4000 vezető üzleti internetes portál, 3200 szakfolyóirat, 1500 napilap, 500 online hírlevél a legismertebb hírügynökségektől és szakmai szervezetektől. A Dow Jones és a Reuters cég terméke a rendelkezésre álló dokumentumok magas színvonala, illetve az online források sokszínűsége miatt kitűnően használható a főiskolai szaknyelvoktatásban, valamint a szaktárgyi kutatási feladatokban egyaránt. Az elektronikus folyóiratcikk- és egyéb adatbázisok mára a korszerű szakkönyvtárak standard szolgáltatásai közé kerültek. Ennek ellenére a bennük lévő értékek nem tudatosodnak súlyuknak megfelelően. Vegyük például a Business Insights Essentials adatbázist, amely mint láttuk, távolról sem a legnagyobb. Használatával mintegy 1500 folyóirat érhető el teljes szöveggel. A folyóiratok között vannak napilapok, hetilapok, havonta, illetve évente néhány alkalommal megjelenő kiadványok. Vegyük tehát az átlagos évi megjelenést 10-nek. Átlagosan 10 év számait kutathatjuk, a számonkénti oldalszámot 50-re becsülhetjük. Ha egy átlagos szakkönyv terjedelmét 300 oldalban állapítjuk meg, könnyen kiszámíthatjuk, hogy csak ez az online folyóiratcikk-kínálat 25.000 szakkönyv anyagát jelenti.

5. HIVATKOZÁS RENDSZEREK

Ismét egy olyan fontos terület, amellyel a hallgató vélhetően most találkozik először, illetve a vonatkozó ismeretek magabiztos használata felsőfokú tanulmányaikkal válik nélkülözhetetlenné. Abból kell kiindulnunk, hogy valamennyi írásműnél van két kötelező elem, az egyik a hivatkozások alkalmazása, a másik az irodalomjegyzék készítése. A hivatkozások rendszere is két alapvető csoportra osztható: szószerinti idézetre, illetve tartalmi átvételre. Viszonylag ritkán tekintjük szakmai szövegkörnyezetben indokoltnak a szószerinti átvételt; ha nagyon találónak érzünk egy megállapítást, válasszuk inkább mottóul egy-egy fejezet elé. Értelemszerűen kivételt képeznek (többek között) az elméleti jellegű vagy a szövegelemző nyelvészeti és a politikai kommunikációs dolgozatok, ahol az eredeti forrás szószerinti bemutatása tulajdonképpen a dolgozat tárgya.

A bibliográfiai adatok tartalmára és sorrendjére vonatkozóan ugyan léteznek szabványok, amelyek azonban nem teljes körűen harmonizáltak, másfelől a gyakorlat tipikus eltéréseket mutat a szabványszerű megoldásoktól. Az eltérések részben ország- és tudományterület-specifikusak. Mint minden szakterület szabályainál, itt is léteznek kogens és diszpozitív szabályok. Ezért a hallgatóknak bizonyos keretek között lehetőségük nyílik egyedi megoldásokra is, a mozgástér azonban mindenképpen szűk. A leglényegesebb, hogy egységes felépítésű és teljesen következetes legyen az általunk alkalmazott hivatkozási rendszer és irodalomjegyzék. Ha minden említett forrás egyértelműen visszakereshető, akkor az esetleges kisebb eltérések elfogadhatók.

Elsődleges cél a visszakereshetőség biztosítása, ezért csak olyan hivatkozásokat szabad tennünk a szövegben, amelyeknél a hivatkozott gondolat vagy statisztika megjelenési adataival pontosan tisztában vagyunk és valamennyi szükséges bibliográfiai adatot rögzíteni tudunk az irodalomjegyzékben.

A tudományos igényesség és (a nem csak tudományos) etika egyértelműen megköveteli a precíz hivatkozások alkalmazását minden olyan esetben, ha nem a saját gondolatunkat közvetítjük, illetve ha véleményünk alátámasztására valamilyen egyező álláspontot vagy éppen kétséget megfogalmazó vélekedést, statisztikai adatot hívunk segítségül. A saját tudás, önálló álláspont, illetve a szakirodalmi forrásból származó ismeret azonban gyakran nem választható szét egyértelműen.

A hagyományos lábjegyzetes hivatkozás és a szerző-évszámos módszer kategorikusan elkülönül egymástól, azonos publikáción belül felváltva nem használhatók. A közgazdasági szakirodalomban az utóbbi időben megfigyelhető gyakorlat szerint egyértelműen a szerző-évszám szerinti vagy más néven Harvard-modell a domináns. A hagyományos lábjegyzetes hivatkozási rendszerben az összes hivatkozott forrás bibliográfiai adatai a lap aljára kerülnek a klasszikus lábjegyzeti elemekkel együtt (szómagyarázat, fogalomértelmezés, betűszó-feloldás, módszertani útmutatók és egyéb kiegészítések), míg a szerző-évszámos módszer alkalmazásánál a bibliográfiai adatok nem terhelik a lábjegyzeteket. A két említett hivatkozási rendszer ténylegesen két hivatkozási családot jelent, amelyen belül különféle, egymáshoz közel álló konkrét hivatkozási formák találhatók.

A szerző-évszamos hivatkozást azonnal felismerhetjük az irodalomjegyzékről is, mert a módszer elnevezésének megfelelően a szerző neve és a kiadás évszáma mindig szorosan egymás után következik.

Mint szinte minden területen, a gyakorlat természetesen itt sem ennyire egyértelmű és következetes. Egyrészt a lábjegyzetes modell esetében számos kreatív egyszerűsítést találhatunk a bibliográfiai adatok megadásánál. (Néha az egyszerűsítés már a visszakereshetőség határáig megy el.) Másrészt – és igazából ez az érdekes – az utóbbi időben erőteljesen terjed a két hivatkozási rendszer sajátos konvergenciája. Az alkalmazott módszer lényege, hogy a hivatkozás a lábjegyzetbe kerül, de tartalmilag csak annyi adatot tartalmaz, mintha szerző-évszamos hivatkozás lenne.

A mű szerzőségére vonatkozó adatait három szerzőig úgy rögzítjük, hogy valamennyi nevet leírjuk egymás mellé gondolatjellel elválasztva. Három szerző felett csak egy nevet írunk ki et al. (és szerzőtársai) megjegyzéssel. (A feldolgozás során a könyvtárak valamennyi szerzőt felveszik, tehát a visszakereshetőség bármely szerző esetében biztosított.) Ebből egyértelmű, hogy itt egy olyan műről van szó, amelynek több szerzője van. A hivatkozásban és az irodalomjegyzékben a szerző neve előtt nem jelöljük a doktori címet. Szignók, egyéb zurnalisztikai névjelölések (G.T., -lef-) nem tekinthetők szerzőnek! Ilyen esetben, illetve ha egyáltalán nincs feltüntetett szerző, gyakori megoldás egy konstruált testületi szerző (intézménynév) megadása (pl. OECD, 2012 vagy internetes forrásnál OECD Online, 2012), ezáltal megjelenésében egyező lesz a többi irodalomjegyzékben szereplő, tényleges szerzővel rendelkező dokumentummal. A szignók kiírásánál is nagyobb hibát követünk el, ha úgy írunk le egy forrásanyagot, hogy

Nincs szerző vagy szerző ismeretlen: Magyarország halad az eurózána felé.

Tanulmánykötetek, konferenciaanyagok és egyéb gyűjteményes művek esetén újabb, komoly hibalehetőségek kínálkoznak az irodalomjegyzék-készítésben. A helyes eljárás a következő: a konkrétan általunk felhasznált tanulmányt úgy kell felfognunk, mintha csak az lenne benne a könyvben, majd In: után meg kell adnunk a kötet címadatait is. Tehát két – majdnem – komplett címsort írunk!

Bibliográfia megnevezést akkor adhatunk, ha alapvetően elméleti megközelítésű kérdést választunk kutatómunkánk tárgyául, és formailag minimum egy 40–50 oldalas TDK-dolgozatról van szó. Alapvető feltétel, hogy számos elméleti alpműnek szerepelnie kell benne, tehát nem csak azokat a dokumentumokat kell itt felsorolnunk, amelyeket közvetlenül felhasználtunk az írás során, hanem azokat az elméleti alapozó műveket is, amelyek szakmai épülésünkben meghatározó jelentőséggel bírtak.

A felhasznált irodalom és az irodalomjegyzék gyakorlatilag ekvivalens fogalmak. Az irodalomjegyzék elkészítésének fontos kritériuma a maximális következetesség. Különösen folyóiratok esetén gyakran tapasztalhatjuk, hogy a hallgató mindig olyan részletességig adja meg a forrás bibliográfiai adatait, ahogy egy másik irodalomjegyzékben találta vagy ahogy leolvasta a folyóirat címlapjáról. Egyes esetekben tehát megadja a folyóirat római számokkal kiírt évfolyamát is, máskor nem, mert nem találta a kiadványban.

Olykor a kiadóhivatal címét is odaírja – teljesen feleslegesen –, de a cikk oldalszámát már nem. Dekoratív megoldás – és egyúttal természetesen tisztelet a kiadvány múltjának –, ha megadjuk valamennyi felhasznált irodalomként szereplő folyóirat évfolyamadatait, de ezzel párhuzamosan kötelező az évszám kiírása, mert ez a fontosabb adat! Számos esetben a visszakereshetőség legfőbb akadályát jelenti, hogy csak a keresett folyóirat évfolyamát tudjuk, a megjelenés évét nem. Főként akkor jelent ez alig kezelhető problémát, ha az adott folyóirat új számai nem állnak (lemondás, megszűnés stb.) a könyvtár szabadpolcain rendelkezésre, így nem rekonstruálható a keresett szám évszáma.

Az irodalomjegyzéket 2 oldal terjedelemig (kb. 40–50 forrás) ábécé-sorrendbe kell rendezni a szerző neve alapján. Amennyiben az irodalomjegyzék terjedelme meghaladja a 2 oldalt, ajánlatos a dokumentumtípus szerinti rendezés (magyar kiadású könyvek, folyóiratok, egyéb magyar nyelvű nyomtatott publikációk, külföldi kiadású könyvek, folyóiratok, egyéb idegen nyelvű nyomtatott publikációk, elektronikus források), ezt követően az eljárás dokumentum-kategórián belül megegyezik az első variációnál leírtakkal. Rövidebb dolgozatoknál, illetve publikációknál viszont egyértelműen az egységes szerkezetű (dokumentumtípusok szerinti vagy nyelvi bontást nem tartalmazó), ábécé-sorrendbe rendezett irodalomjegyzék a helyes megoldás.

6. DOLGOZAT-TÍPUSOK ÉS AZ ÍRÁS MUNKAFOLYAMATA

Minden közgazdasági tartalmú írás alapvető követelménye a tárgyyszerű, tömör és szakszerű fogalmazás, az egységes, stilárisan zárt kompozíció. Szakszövegek írásánál az egyértelműség követelménye kardinális, ezért ne törekedjünk a szakterminusok erőltetett magyarítására, valamint a szóismétlések elkerülése céljából ugyanarra a fogalomra ne használjunk állandóan változó, szinonimának tekintett kifejezéseket. Ha bevezetünk egy rövidítést, betű- vagy mozaikszókat, definiáljuk azonnal a jelentését, és jelezzük, hogy a továbbiakban ezt az alakot is használjuk.

Minden prezentáció vagy kiselőadás előtt gondoljunk arra, hogy a jó előadások is igényesen megírt vázlaton alapulnak!

A kutatási módszertanra, illetve a következtetések levezetésére vonatkozó alapvető tudományos kategóriákat jelölnék az alábbi fogalmak: indukció és dedukció. Az indukció alkalmazásánál egyedi esetekből levonható következtetéseket általános szintre emelünk. A dedukció esetében általános, bizonyítottnak tekinthető elméleti megállapítások érvényességét mondjuk ki egyedi, konkrét esetekre.

További módszertani kategorizálást is tehetünk. A kompiláció egy alapvetően leíró típusú dolgozati műfajt jelent a rendelkezésre álló források összegyűjtésével, rendezésével, a vélemények, irányzatok ütköztetésével, kritikus értékeléssel. Az önálló kutatásnál a kompiláció valamennyi eleme mellett a hangsúly azonban a már leírt források felhasználásáról átkerül az alapvetően elemző, módszereiben is újszerű kutatómunkára.

A forrásokat felhasználó dolgozatírás egyik súlyponti problémája és jellegzetes hibaforrása, valamint a direkt szövegátvételek egyértelmű bizonyítéka a hibásan alkalmazott időkezelés. Dolgozatunkat időkezelés szempontjából mindig egy meghatározott időpontban írjuk, függetlenül a kivitelezésre fordított tényleges időtartamtól. A választott időpontunkhoz képest az egyes, különböző időpontban keletkezett forrásokban használt időt át kell alakítanunk!

A témalehatárolás néhány feladat megoldásáig kritikus probléma, azt követően is csak akkor változik a helyzet, ha nagyon tudatosan képezzük magunkat. Ha az írás során nem követünk el feltűnő tárgyi tévedéseket, fel sem fog merülni a bírálóknak, hogy nem vagyunk tisztában a háttérrel és az előzményekkel.

Minden dolgozattípusnak megvannak a terjedelmi korlátai. Egy-egy témakör kifejtésének helyigényét alapvetően a cím és az alcím kombinációja határozza meg.

Nagyon lényeges tehát, hogy az alcímválasztásunk tudatosan történjen, ezzel ugyanis jelentősen módosíthatjuk, árnyalhatjuk, illetve értelmezhetjük a cím által tágabban meghatározott témakört.

A dolgozatokkal kapcsolatos módszertani problémák a témaválasztás és a megvalósítás közötti szakaszban jelentős részben a témakör többszintű szűkítését jelentik. Tematikai lehatárolás kronológiai, földrajzi relációs és szakmai szempontból egyaránt lehetséges.

A dolgozatokban alapelvárás, hogy minimálisan 60%-ban a cím és az alcím által konkrétan meghatározott témakörrel írjunk.

A feladat által megkövetelt, illetve választott stíluszintnek és az ebben történő mozgásnak szabályszerűségei vannak. A dolgozat típusától, illetve a témaválasztástól függően a szaknyelvi stíluskövetelmények általános érvénnyel megfogalmazott része érvényes marad, de a változó részek némi mozgáslehetőséget biztosítanak, amellyel azonban nem élhetünk vissza. Nem a saját egyéni stílusunkat kell megváltoztatnunk, hanem alkalmazkodnunk kell a stíluszintre vonatkozó mindenkori követelményekhez.

Minden írásműben az elmélet és a gyakorlat arányának egyensúlyára törekszünk, mert minden feladat elméleti megalapozottságú és konkrét gyakorlati problémákat operatíván kutató részeket is megkövetel.

Nem is képzelhető el másként, hiszen a tudományelméletek kapcsán már megállapítottuk, hogy az elméleti tudományos kutatások mozgatói minden esetben gyakorlati problémák.

A szakmailag igényes szöveg alkotásának tipikus problémái: Kerüljük el a közhelyek, a túl általános és ezáltal igazolhatatlan megállapítások alkalmazását. Az anyaggyűjtés folyamatában rendszeresen döntéseket kell hoznunk, amelyeknek bátraknak és következetesnek kell lenniük. Az anyaggyűjtést például egy ponton feltétlenül le kell zárnunk, nem képzelhető el színvonalas szakirodalom-kutatás úgy, hogy a beadás előtti napokban még az alapismereteinket fejlesztő könyveket keresünk a könyvtárak állományában.

További követelményeket támaszt a rész-egész viszony konkrét feladatra vonatkozó definiálása. A téma mindenre kiterjedő összefüggés-rendszerének módszeres leírásába nem szabad belekezdenünk, de röviden azért fel kell tudnunk vázolni. A témalehatárolás problémáihoz tartozik az is, hogy a nagyon általános és a túl finoman hangolt cím egyaránt előre jelezhető problémákat okoz a kutatómunkában és az írás folyamatában egyaránt. A „munkahelyi” témaválasztás az újabb diplomás képzésben részt vevő hallgatók tipikus csapdája, ugyanis gyakran túlzottan specifikus címet gondolnak ki, amelynek a szakirodalmi feldolgozottsága minimális, a dolgozat önálló, kreatív módszerekkel történő megvalósítása előtt pedig időbeli és szakmai felkészültségből adódó akadályok egyaránt tornyosulnak.

Minden esetben annak tudatában írjunk, hogy a – tartalom túl – a beadott anyag önmagában is kommunikál a bírálókkal! Az általános formai jellemzőkön túl, különösen nagy jelentősége van a tartalomjegyzéknek (logikus tematikai építkezés), a bevezető gondolatoknak (figyelemfelkeltés, várható szakmai színvonal előrejelzése) és a felhasznált irodalomnak (a kutatás mélysége, minősége). Visszafogott stílusban fejtjük ki véleményünket, tartózkodjunk az ex cathedra megnyilvánulásoktól abban az esetben is, ha nagyon egyértelmű az álláspontunk a szóban forgó kérdésben, vagy ha a felhasznált forrás is kategorikus volt.

Az egységes szóhasználat kérdése jelenti az egyik legnagyobb kihívást: a felkutatott szakirodalom nyelvezetének és a „saját” szókincsnek az integrálása. A dolgozat szövegét alkotó mondatoknak olyan konvergencia szövegrendszer kell képezniük, amelyben minden a fő mondanivaló felé mutat. Soha ne írjuk meg túl

precízen az első szövegverziót, de az alapformáját, illetve a főbb kereteit a fejezetek szintjéig már mindenképpen adjuk meg, különben később sok kellemetlenséggel számolhatunk.

Minden írásnak vannak kritikus periódusai, amikor úgy érezzük, hogy nem haladunk előre. Ez természetes állapot, fogadjuk tehát nyugodtan. Ha megfelelő a felkészültségünk, rövid időn belül rendeződni fog a helyzet.

Teljesen megalapozott elvárás egy gazdasági felsőoktatásban részt vevő hallgatóval szemben, hogy legkésőbb az első komolyabb házi dolgozata megírásakor képes legyen a felkutatott statisztikai adatokból nyert információt színvonalas szöveggé alakítani. Tapasztalataink azonban azt mutatják, hogy az önálló adatelemzés még a szakdolgozat írásakor is komoly problémákat okoz.

A gyakorlás legegyszerűbb módja, ha olyan folyóiratcikket választunk, ahol az írás szerzője magyarázza, értelmezi a publikáció szövegében található grafikonokat vagy táblázatokat. Olvassuk végig figyelmesen ezeket, szoktassuk magunkat az adatelemzés szófordulataihoz, majd ennek mintájára kíséreljük meg egy statisztikai adathalmazt önállóan elemezni az elsajátított paneleknek megfelelően.

Megfontolandó, hogy a gondolatok alátámasztására, illusztrálására szolgáló ábrákat, statisztikai táblázatokat grafikon vagy táblázat formában közöljük-e vagy inkább ezeknek az adatoknak a szöveges kifejtését választjuk. Az utóbbi időben megfigyelhető egy olyan tendencia, hogy a szerzők inkább az adathalmazok szöveges kibontását választják. Ennek az a magyarázata, hogy a táblázatba, grafikonba rendezett statisztikai adathalmaz által hordozott információ sokszor nem jut el elég hatékonyan az olvasóhoz, különösen akkor, ha nem társul hozzá a mű szövegében részletes adatértelmezés.

Néhány professzionálisan beillesztett táblázat vagy grafikon minden kétséget kizáróan emeli a dolgozat értékét, de ne felejtjük el, hogy az igazi értékét az jelenti, ha valóban szorosan illeszkedik az érvelés menetéhez, alátámasztja azt, illetve más megvilágításban illusztrálja a leírtakat. Öncélú táblázatok, egyéb statisztikai adatok és a melléklet indokolatlan felduzzasztása irreleváns anyagokkal mindig felidegesíti a bírálókat. Kötelező érvényű szabály a táblázatok és grafikonok alkalmazásakor, hogy minden esetben címet, sorszámot és forrást kell adnunk. A grafikon alakjából megfelelő elemzés nélkül soha ne vonjunk le elhamarkodott következtetéseket, a volatilitás függvényképe ugyanis a választott mértékegységtől függ!

Az összehasonlító elemzés az egyik legnehezebb, nagyfokú fegyelmezettséget követelő technika. Alapvető szabály, hogy a dolgozat teljes egészében ragaszkodnunk kell az összehasonlító elemzés választott vagy kijelölt szempontjaihoz. Amennyiben tehát úgy szól a dolgozatunk címe, hogy A munkaerőköltség változásának várható alakulása néhány közép- és kelet-európai ország esetében az EU-csatlakozás tükrében, akkor a dolgozat elején meg kell határoznunk az elemzésbe bevont országok körét. Nem tehetjük meg, hogy egy bizonyos szempontból csak az ún. visegrádi országokat elemezzük, majd egy más megközelítés nyomán bevonjuk Albániát és a Moldovai Köztársaságot is. Ugyanilyen elvi alapon nem tehetjük meg a sportszermárkákra irányuló vásárlói lojalitás vizsgálatakor, hogy a figyelembe vett márkák körét a dolgozat folyamán tetszőlegesen megváltoztassuk. Tehát soha ne próbálkozzunk azzal az érveléssel, hogy egy-egy részelemzés kapcsán azért változtattuk meg az elemzett országok vagy márkák körét, mert ahhoz nem volt anyag. Bár valóban előállhat ilyen helyzet, ezt a védekezést igényes helyeken nem fogják elfogadni. Módszertanilag ugyanis csak akkor járunk el helyesen, ha ilyen esetben minden elemzési szempontban csökkentjük a vizsgálatba bevont országok vagy márkanevek körét.

A könyvtári referenz interjú nem egy bővös kifejezés és nem is rendkívüli esemény. Azt az általában többször ismétlődő beszélgetést értjük alatta, amelyet a hallgató folytat a tájékoztató könyvtárossal egy feladat kapcsán, amelynek megoldásával a hallgatónak valamilyen könyvtárhoz köthető, érdemi segítségre van szüksége.

A kiindulópont általában a kapott vagy választott kutatási feladat értelmezésének nem tökéletes volta, illetve annak a ténynek a felismerése, hogy a hallgató szakirodalom-ismerete, kutatási felkészültsége nem nyújt kielégítő biztosítékot a releváns szakirodalom felkutatására.

Tartsuk szem előtt, hogy a szakkönyvtárak tájékoztató könyvtárosai nagyon rövid idő alatt képesek behatárolni a feladat legfontosabb paramétereit, ugyanakkor naponta akár 20–30 komolyabb kérdés is lecsapódik náluk, tehát nem biztos, hogy az adott pillanat megfelelő egy optimális munkakapcsolat kialakítására, ha nem vagyunk elég pontosak és nem fogalmazzuk meg világosan, mit is szeretnénk. Figyelembe kell venni, hogy a szaktájékoztató munka különböző külső és belső adottságok miatt a legritkább esetben válik el tisztán a tájékoztatás időigényes, technikai jellegű feladataitól, ezért a referenz interjú bizonyos helyzetekben, időszakokban eleve problémás.

Nagyon lényeges, hogy nemcsak azt kell egyértelműen közölnünk, hogy mihez és milyen feladattípushoz keresünk anyagot, hanem világossá kell tennünk, hogy hol tartunk a kutatási folyamatban, elkezdték-e már az anyaggyűjtést, milyen koncepcióval rendelkezünk, hová akarunk eljutni a kutatási folyamat végére, milyen tárgyi felkészültséggel, háttértudással rendelkezünk?

A korábbi megbeszéléseken szerzett információkat igyekezzünk átmenteni későbbi kutatásainkhoz is, próbáljunk meg feladatról feladatra kutatási, könyvtárhasználati, anyaggyűjtési szempontból is fejlődni.

A könyvtári tájékoztatómunka különféle, visszatérő kudarcélményeiért nem csak a hallgatók hibáztathatók. Sajnos a könyvtárak csak ritkán képesek egységes

arculatú, minden tekintetben következetes tájékoztatószolgálat szervezésére, az egyes munkatársak eltérő attitűdjei, valamint szakkönyvtárak esetében különböző szintű szakmai felkészültségük túlságosan is erős befolyást gyakorol a tájékoztató munkára. Bármennyire nehéz, meg kell kísérelni úgy megszervezni a tájékoztatószolgálat munkáját, hogy a nyújtott szolgáltatások jellegére, tartalmára a mindenkori forgalom nagysága a lehető legkisebb hatással legyen. Különösen nagy létszámú felsőoktatási intézményben alapvető fontosságú, hogy a hallgatók néhány eset után pontosan tudják, mit várhatnak a könyvtári tájékoztatótól.

A könyvtári kommunikációnál is több buktatót rejt magában a cégekkel, szakmai szervezetekkel történő kapcsolatfelvétel, ugyanis egy-egy súlyosabb hiba után általában nincs lehetőség a korrekcióra, az adott intézmény végleg bezárja az ajtót az érdeklődő előtt. Noha mind a nyereségérdekeltségű, mind a nonprofit szervezetek számos jól hangzó pozíciókat viselő munkatárssal rendelkeznek (közönségkapcsolati főosztályvezető, PR-igazgató, ügyfélkapcsolati menedzser vagy tájékoztatósi hivatalvezető stb.) a hallgatók tipikus kutatási feladataival szervezeti keretek között mégsem tudnak mit kezdeni. Karunk egyébként is hatalmas kibocsátó a magyar felsőoktatásból származó szervezetekhez köthető kérdések piacán. Az első lépés annak a személynek, szervezeti egységnek a megtalálása, aki valóban illetékes az ügyben.

Különösebb tanácsot tehát arra vonatkozóan nem adhatunk, miként kommunikáljunk egy szervezettel, ha egyáltalán nem akar velünk szóba állni. Ugyanakkor néhány hasznos szempont felvázolhatunk, mit ne rontsunk el, ha mégis van egy kis esély arra, hogy kaphatunk némi érdemi segítséget. Tegyük rögtön az elején teljesen egyértelművé, hogy milyen iskolai feladathoz kapcsolódik az érdeklődésünk, fogalmazzuk meg világosan, mit várunk el partnerünktől.

Meghatározó jelentőségű, hogy minden kétséget próbáljunk meg eloszlatni, nem bizalmas információkra vadászunk kutatási feladat ürügyén. A cégek többsége, de a közhasznú szervezetek egy részre is titkosnak tekint egy sor olyan információt, amelyek gyakran könnyedén elérhetők a szervezet saját honlapjáról is vagy nyilvános cégadatnak minősülnek, de azt az ügyintéző nem tudja, illetve ő személy szerint nem jogosult kiadásukra. Tehát elsőként mindenképpen indokolt az adott szervezet saját honlapjának figyelmes áttanulmányozása. Meghiúsulhat az együttműködés akkor is, ha nem pontosítjuk egyértelműen, mit szeretnénk konkrétan megtudni az intézménytől, illetve milyen háttér-információkra, statisztikai elemzésekre tartunk igényt. Egy olyan nyitás, hogy a hallgató telefonon felolvassa a feladatát vagy email-ben elküldi, szinte biztosan teljes elutasításba fog ütközni.

Jogosan, mert a kutatási feladat a mi feladatunk és nem a könyvtaré vagy az érintett szervezeté. A megoldásokig nekünk kell eljutnunk, a kutatómunkát alapvetően nekünk kell lefolytatnunk. Amennyiben azzal szembesülünk, hogy a rendelkezésre álló könyvtári vagy egyéb forrás nem fedi le teljes egészében azt a szempontot, amely alapján a feladatunkat el kell végeznünk, nekünk kell megkísérelnünk a felhasználható elemeket kiszűrni és alkalmazni azokat.

A szakdolgozat

A témához kapcsolódó részletes kutatási terv és koncepció módszeres leírását a leghatékonyabban elsajátítható formában Majoros Pál A kutatómódszertan alapjai című könyvében találjuk.

A szakdolgozat készítésekor felmerülő szigorú formai szabályok, illetve kötelező kellékek nem okoznak komoly nehézségeket, ha már legalább egy TDK-dolgozatot írtunk. A szakdolgozat-készítés alapvető munkafolyamatai vázlatosan a következőképpen írhatók le:

1. Témakör-kijelölés
2. Előzetes tájékozódás a rendelkezésre álló szakirodalomról
3. A szükséges elméleti alapok meghatározása
4. Anyaggyűjtés
5. Forrásértékelés
6. Írás
7. Folyamatos újraértékelés

Az egyes szakaszok alatt folyamatosan fejlődik a tudásunk és a már leírt, valamint fejből alakuló szöveg minősége is, de vigyázzunk arra, hogy a végén ne kelljen mindent átírunk!

Képesnek kell lennünk arra, hogy a kutatás első fázisában is lássuk a munka végét, ehhez rugalmas koncepciót kell kialakítanunk, ugyanis az egyre nagyobb mennyiségű szakirodalom szükségszerűen alakítja a dolgozat irányát.

Eltekintve attól, hogy súlyozzuk a szakdolgozat-készítés során jelentkező különböző problémákat, világosan kell látni, hogy ha a kötelező terjedelem elérése – főleg, ha a jelölt korábban még nem írt ekkora terjedelmű dolgozatot – önmagában is kezelendő kérdés. Nemcsak a mennyiségi határ elérése miatt, hanem azért is, mert nem tudjuk könnyen átlátni a teljes szövegtartományt.

A dolgozat belső tagolásának kérdése szinte állandóan felmerülő probléma, különösen annak a követelménynek a fegyelmezett végrehajtása, hogy a kidolgozás, mint az érdemi mondanivaló kifejtésének színtere tegye ki az összterjedelem minimum $\frac{3}{4}$ -ét. Természetesen ez a probléma nemcsak az adott műfaj követelményeihez való alkalmazkodás szempontjából releváns, hiszen általában a hallgató a könnyebb ellenállás irányába mozdul el azáltal, hogy a választott téma előzményeit, tágabb összefüggéseit esetleg a kívánatosnál részletesebben, mert ezekből lényegesen több szakirodalommal rendelkezik.

Meg kell érteni, hogy azt az összefüggést, amit láttatni szeretnénk, nem egy konkrét dokumentumon belül kell megtalálnunk, hanem a hozott tudásanyag és az eddigi források alapján önállóan kell bemutatnunk!

Sajnos a nappali képzésben a 7 féléves képzési struktúra azt eredményezte, hogy a hallgatók szakmai gyakorlati ideje egybeesik a szakdolgozat-készítéssel. Tapasztalataink alapján ez a szakdolgozatok minőségére egyértelműen kedvezőtlen hatást gyakorol.

A fő összefüggéseket keressük meg, a hangsúlyokat pedig a történetmesélésről tegyük át a lényegi összefüggések kutatására. Paradigmaváltásunk lényege, hogy a továbbiakban elsősorban nem azt kutatjuk, hogy mi, hanem hogy miért az és miért úgy történt! Minden esetben a valódi ok-okozati összefüggésekig próbáljunk eljutni!

Saját képességeink reális felmérése nélkülözhetetlen a dolgozat témájának és formai sajátosságainak kiválasztásánál is, különösen a kutatás módszertanának szempontjaira. Önbizalomra, nagy önbizalomra van szükség, de csak kritikus önértékeléssel és folyamatos önfejlesztéssel!

Nem írhatjuk át a feladat formai követelményeit, ugyanakkor számos lehetőség kínálkozik egyéni megközelítést, a megszokottól eltérő megoldást alkalmazni. Minden egyéni megoldás alkalmazását indokolnunk kell, és szakszerű részletességgel meg kell magyaráznunk, hogy mit miért csináltunk. Erre azért van szükség, hogy a dolgozatunk bírálói az eltéréseket ne feltétlenül hibának, illetve hiányosságnak értelmezzék.

Bátran támaszkodjunk az alaptudásunkra, általános tájékozottságunkra, ez ugyanis majdnem mindig sokkal nagyobb, illetve a háttértudásunk relevanciaszintje, használati értéke is lényegesen magasabb, mint gondolnánk. Mindegyik feladathoz úgy kell közelítenünk, hogy az anyaggyűjtés megkezdése előtt világosan meghatározzuk, miről fogunk írni, mit akarunk mondani, mi lesz írásunk tartalmi üzenete.

Nem egyszerűen az önálló véleményünk hozzáillesztéséről van a rendelkezésre álló szakirodalomhoz, hanem találnunk kell egy egyéni nézőpontot, elemzési aspektust, amelyet kiválasztunk és a kutatás teljes folyamatában követünk. Csak ebben az esetben beszélhetünk igazán önálló, kreatív saját szellemi termékről. Ez a követelmény természetesen nem zárja ki az alkotó jellegű kompiláció alkalmazását a műben. Kísérjük meg behelyezkedni a vizsgálatba vont témába, próbáljunk meg eljutni a személyes érintettségig a kutatási feladatunkkal kapcsolatban.

Minden témaválasztás alapszabálya, hogy számunkra szimpatikus témát kell választani, nem baj, ha elfogultak vagyunk az adott országgal vagy termékkel kapcsolatban. A végső szöveg megfogalmazásakor az erre utaló jellemzőktől meg tudjuk tisztítani a szöveget. Bátran döntsünk a kutatás valamennyi fázisában.

Kutatásunk tárgyával minden nap foglalkozni kell, remélhetőleg eszünkbe jutnak majd komplett mondatok, új ötleteket kaphatunk. Minden jó ötletet célszerű azonnal feljegyezni, mert egy idő után elveszhet a gondolat lényege.